

3. METODOLOGIA

3.1 Introducció

En les darreres dècades d'investigació en ciències socials s'han anat alternant els estudis centrats en una metodologia quantitativa i, també, sobretot a partir dels anys seixanta, en una metodologia qualitativa. En aquest període, s'han succeït les crítiques creuades entre 'qualitativistes' i 'quantitativistes', principalment basades en les mancances que presentarien ambdós enfocaments per separat, tot i que també s'han alçat moltes veus que defensen la complementarietat metodològica d'una i altra perspectives (vegeu Ortí, 1995: 88; Cea d'Ancona, 1998: 20). En general, les dues perspectives es diferenciarien bàsicament en les estratègies de recollida i d'anàlisi de les dades: mentre en el paradigma quantitatiu els processos de recollida de dades són estructurats i sistemàtics, en el paradigma qualitatiu acostumen a ser considerats com a processos continuats i flexibles. Les tècniques més emprades en anàlisis qualitatives procedeixen majoritàriament de l'antropologia: el grup de discussió, la història de vida i l'observació participativa, especialment aplicada en estudis d'etnografia de la parla. Els estudis de caire quantitatiu, en canvi, utilitzen diferents tècniques de mostratge probabilístic i no probabilístic. Pel que fa a l'anàlisi de les dades, la perspectiva quantitativa es basa en l'estadística aplicada a les

ciències socials, mentre que les anàlisis qualitatives són essencialment interpretacionals. A pesar d'aquestes adscripcions a paradigmes diferents, totes dues metodologies poden coincidir en resultats purament descriptius.

Des de la lingüística, aquests dos tipus de metodologia tampoc no es consideren excloents sinó complementaris, i en els últims temps tots dos procediments es beneficien de les innovacions constants de la informàtica. En la metodologia qualitativa, la utilització de la informàtica s'acostuma a circumscriure a tasques d'organització, descripció i etiquetatge de dades (cf. Lorenzo, 1999: 251), mentre que l'anàlisi quantitativa se serveix sovint de l'estadística descriptiva, és a dir, que usa el càlcul de freqüències per comptar i ordenar fenòmens lingüístics. Actualment, aquest tractament es pot completar gràcies als avenços en la informàtica aplicada a la quantificació en ciències socials i en lingüística. Concretament es pot recórrer a paquets estadístics per a l'anàlisi computacional en ciències socials com *Statistical Package for the Social Sciences* (SPSS) (Norman, *et al.* 1975), o, més específicament, de *software* que permet un tractament estadístic de la variació lingüística com la saga de programes VarbRul, entre els quals s'inclou GoldVarb 2.0, la versió de VarbRul 2S per a Macintosh que utilitzem en la nostra anàlisi.

La quantificació en lingüística s'ha tendit a fer, doncs, a través de l'anàlisi estadística i a partir de dues finalitats principals que s'obtenen dels diferents tractaments quantitius aplicats a les dades utilitzades: per un cantó, s'han descrit i resumit les dades mitjançant les freqüències, que

provenen de l'estadística descriptiva⁹¹; i per un altre cantó, s'han fet estimacions de significació i de fiabilitat, per poder aplicar conclusions a un conjunt de dades major, aquestes operacions són possibles a partir de les probabilitats obtingudes per estadística inferencial⁹². La sociolingüística quantitativa va buscar fórmules en l'estadística aplicada que li permetessin incorporar un model explicatiu rigorós a l'estudi de la variació. El segon model probabilístic de Rousseau & Sankoff (1978), base dels programes informàtics VarbRul, és un dels models estadístics més utilitzats per mesurar la influència de factors lingüístics i extralingüístics en l'aparició de variants lingüístiques i per convertir, a través de procediments matemàtics, freqüències reals en probabilitats teòriques.

El nostre objectiu d'analitzar el procés de canvi lingüístic en què es troben diversos trets morfològics nominals de la varietat nord-occidental es valdrà de l'aplicació de càlculs freqüencials i inferencials a les dades obtingudes del corpus de llengua oral que serveix de base a l'estudi. Així doncs, es calcularan les probabilitats en els casos d'article definit masculí, pronoms febles personals singulars i de primera persona del plural, adjectius demostratius i adjectius possessius en què les característiques de les dades recollides s'adeqüin als paràmetres que requereix el programa informàtic per al seu processament i per a la validesa de la interpretació dels seus resultats. Aquest procediment permetrà obtenir resultats generalitzables a altres situacions de les mateixes característiques.

---

⁹¹ Fonamentalment s'obtenen a través de diferents mesures de posició com la freqüència absoluta, la freqüència relativa, la mitjana, la mediana, la variància o la desviació típica.

⁹² Aplica diverses proves i anàlisis estadístiques com l'anàlisi simple i composta de la variància, la prova t de Student, la prova khi quadrat, la covariància, el coeficient de

En els darrers temps, han sorgit crítiques a la simplicitat de les anàlisis basades en proves de quantificació per freqüències que ha portat a considerar aquests resultats com a fase de prequantificació (cf. Moreno Fernández, 1994: 101). Aquest posicionament se justificaria en part per la disponibilitat de programes informàtics d'anàlisi estadística *freeware*, amb diferents prestacions segons les característiques de l'anàlisi plantejada. La possibilitat d'explotar probabilísticament les dades obtingudes en la recerca és una qüestió que se'ns planteja també des de la perspectiva de diversos treballs previs de recerca realitzats per l'autora, que actuen en qualitat d'estudis exploratoris i que, per tant, incideixen en el disseny d'aquesta investigació no només pel que fa al mètode, que és l'aspecte que ara ens ocupa, sinó també a l'establiment de les hipòtesis de treball, tal com justificarem a continuació. Entre aquests estudis prospectius hi ha el treball d'investigació *L'article etimològic en àmbits orals informals del català nord-occidental. Influència de les xarxes socials en la variació lingüística interna* (Romero, 1994), en què s'analitza el procés de canvi lingüístic de l'article etimològic en la comunitat de parla del Pallars Jussà a partir d'una mostra de llengua oral informal constituïda per 18 entrevistes semidirigides. Aquest estudi en temps aparent obté, d'una banda, freqüències d'aparició d'aquesta variable en un grup d'informants d'entre 17 i 30 anys –nascuts entre 1964 i 1977– i també en un segon grup d'informants d'entre 55 i 65 anys –nascuts entre 1929 i 1939–, que actua com a generació de referència. D'altra banda, l'anàlisi permet establir correlacions entre aquesta variable lingüística i tres variables explicatives:

---

correlació, la correlació de rangs o la regressió lineal.

l'escolarització⁹³ –el primer grup d'informants ha estat escolaritzat totalment o parcialment en català–; la xarxa social de relació –el primer grup d'informants es divideix en tres subgrups: residents al Pallars Jussà, que és el lloc d'origen comú; residents a Lleida i residents Barcelona–; i el context articulatori precedent –pausa o consonant, i vocal. La quantificació s'ha fet exclusivament a través de freqüències que presenten percentatges molt elevats de pèrdua de la forma plena *lo, los* en el primer grup d'edat –entre 17 i 30 anys–, concretament el 88,6% de les variants són formes reforçades *el, els* (vegeu Gràfic 3.1). Aquestes dades contrasten amb els percentatges de pèrdua de formes plenes en el grup d'edat d'entre 55 i 65 anys, que baixa al 39,4%.

En un treball posterior (Romero, 1998a: 115-128) s'analitza la freqüència d'ús i la tipologia de la variació que afecta el sistema pronominal àton en el català central. En aquesta ocasió també es recorre a l'estadística descriptiva per quantificar els diferents casos de variació lingüística que presenta el sistema pronominal àton en l'ús oral actual, així com la seva distribució segons els quatre factors situacionals –camp, mode, tenor i to. Les dades d'aquest treball provenen d'un corpus conjunt de registres constituït especialment per a l'anàlisi i basat en dades no reactives preses d'esdeveniments comunicatius preexistents⁹⁴. Els resultats indiquen que en els registres formals els percentatges de variació –tant aquella motivada externament, és a dir, casos de pèrdua de pronoms adverbials, manlleus i simplificacions; com aquella motivada internament, això és, duplicació pronominal, coixins fonètics o addició d'unitats sense

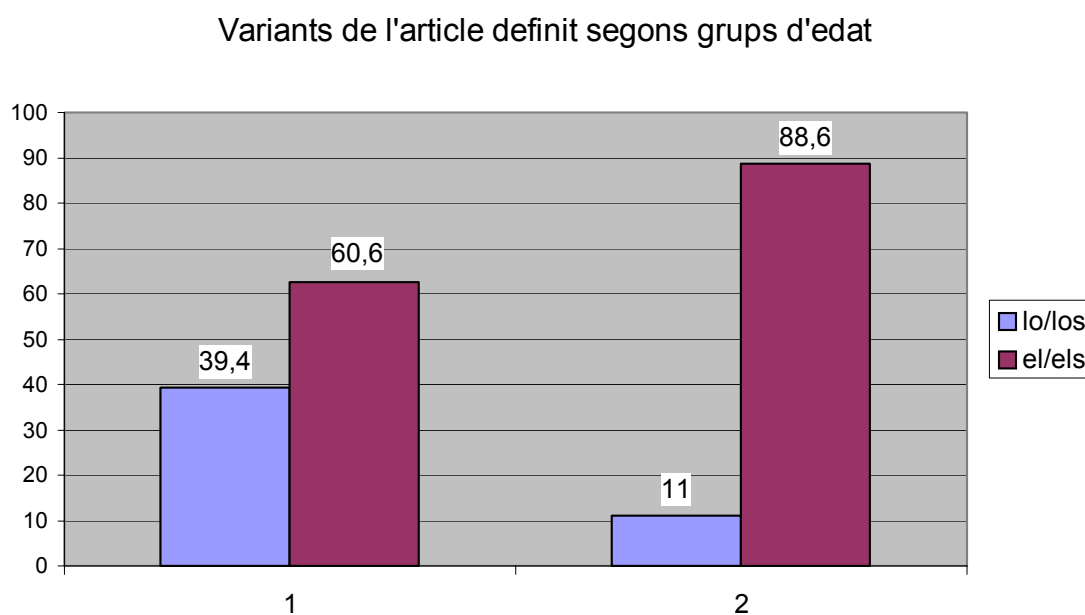
---

⁹³ Per a la correlació amb l'escolarització, vegeu també Romero (1995 i 1996).

⁹⁴ Actualment, aquests materials formen part del Corpus Oral de Registres (COR), un dels subcorpus que componen el Corpus de Català Contemporani de la

funció sintàctica– són sensiblement superiors a la variació documentada en registres formals.

Gràfic 3.1 Distribució de formes plenes i formes reforçades d'article definit segons grups d'edat (Romero, 1994: 56-58)

En la mateixa línia, a Romero (1998*b*: 61-68) es completa l'anàlisi anterior amb una descripció comparativa –també a partir de dades freqüencials– de l'adscripció a la varietat normativa i dels tipus de variació que afecten el sistema pronominal àton en àmbits d'ús orals formals del català central i del català nord-occidental. Les dades obtingudes dels textos de treball són també secundàries, ja que procedeixen de magazins radiofònics conduïts per locutors que tenen la varietat central o la varietat nord-occidental com a varietats vernaculars. Els resultats mostren la persistència de l'ús de les formes plenes proclíiques de primera, segona i

---

Universitat de Barcelona (vegeu Oller *et al*, 2000).

tercera persones del singular en el català nord-occidental, mentre que la varietat central presenta, com a tret geogràfic, la reducció de les formes plenes *-nos*, *-vos* en posició enclítica.

A partir d'aquests treballs, comptem amb indicis que apunten al fet que els diversos trets analitzats, les formes plenes de l'article definit i dels clítics pronominals de primera, segona i tercera persones del singular, i de primera persona analògica del plural es troben immersos en un procés de canvi lingüístic influït per aspectes de caràcter social, lingüístic i contextual. Aquests estudis previs han permès analitzar la relació de diversos factors com la incidència de l'escolarització sobre les generacions més joves, la influència del context articulatori precedent i la importància del grau de formalitat amb el procés de canvi lingüístic que afecta aquests trets lingüístics. El tractament probabilístic de les dades que proporciona el corpus que hem establert per a la recerca actual ha de permetre confirmar aquesta covariació amb diversos factors explicatius i establir si es tracta d'una estratificació generalitzable. Tanmateix, com dèiem, el tractament probabilístic s'aplicarà a certes variables, sigui perquè en alguns casos no és possible aquest tipus de quantificació a causa d'una freqüència d'aparició no suficient per a aquest tipus de tractament, sigui per algunes incidències del programa informàtic que anirem exposant. També hem indicat que aquesta formulació implica descripció i explicació de tots els trets i variables inclosos en l'anàlisi tant si varien sociolingüísticament com si no.

En general, la confecció de grans corpus de llengua escrita i oral per a la investigació en lingüística s'origina en la necessitat de descriure les

produccions reals de la llengua (Llisterra 1996a: 29 i 1996b). S'utilitza el bagatge de diferents tradicions –la fonètica experimental, les tecnologies de la parla, la lingüística de corpus– per dissenyar i confeccionar corpus en suport informàtic que recullin materials lingüístics procedents de la llengua natural i que, tractats homogèniament segons les tècniques computacionals més modernes, es puguin posar a l'abast dels investigadors. Actualment, diferents organismes governamentals i acadèmics porten a terme treballs amb l'objectiu d'elaborar protocols i difondre estàndards per al disseny de corpus lingüístics orals i textuais. Els resultats d'aquests treballs inclouen recomanacions sobre el format, la transcripció o la descripció de corpus per tal de facilitar-ne la reutilització, la integració o l'intercanvi. Aquest és el cas de projectes com *NERC, Network of European Reference Corpora*, elaborat per diverses universitats europees i finançat per la Comissió Europea; *TEI, Text Encoding Initiative*, patrocinat per diverses associacions internacionals d'anàlisi computacional i cofinançat per la Comissió Europea i el govern dels EUA; i *EAGLES, Expert Advisory Group on Language Engineering Standards*, promogut per la Comissió Europea, que estableix codis estàndard per etiquetar corpus tant textuais com orals⁹⁵. Altres iniciatives s'adrecen estrictament al treball amb corpus orals, a la seva disseminació o a la integració de recursos com *Interval*, que permet validar recursos terminològics multilingües, o *SpeechDat*, per al tractament de la veu, per citar-ne alguns exemples (Martí, 1999: 15).

Les característiques d'un corpus lingüístic, sigui de l'escala que sigui, depenen dels objectius i dels rendiments que se'n vulgui obtenir,

---

⁹⁵ Els diferents protocols i les actualitzacions de EAGLES poden consultar-se a la pàgina web de l'Istituto di Lingüística Computazionale: <<http://www.ilc.pi.cnr.it>>.

però, especialment en els corpus per a recerques puntuals, també estan estretament relacionades amb els recursos humans, tècnics i econòmics de l'investigador i del temps de què disposi per a la investigació (Cea d'Ancona, 1996: 164). Precisament, pel que fa a les tipologies més corrents de corpus trobem, d'una banda, la concepció del corpus com a mostra representativa de la llengua en general. En aquesta línia es dissenyen productes de grans dimensions, cada cop majors gràcies a l'evolució de les possibilitats tècniques. És el cas dels primers corpus, als anys 60, la majoria dels quals són de l'anglès, sigui de l'anglès americà escrit com el *Brown University Corpus of American English* (1961) que conté un milió de mots a partir de 500 mostres textuais de 2.000 mots cadascuna; sigui de l'anglès britànic parlat com el *London-Lund Corpus*, que conté 435.000 mots, o com el *Lancaster-Oslo/Bergen Corpus*, també de 1961, que incorpora un milió de mots d'anglès britànic escrit. Aquesta línia de corpus de grans dimensions experimenta una eclosió amb la formació de nous corpus com el *British National Corpus*, que incorpora textos segons criteris de representativitat demogràfica i contextual (vegeu <<http://info.ox.ac.uk/bcn>>); o el *Corpus de Català Contemporani de la Universitat de Barcelona* (Boix, 1996a: 93-112), per posar-ne alguns exemples. D'altra banda, trobem corpus més específics, concebuts com a eina per a recerques puntuals, per a l'elaboració de diccionaris o per donar suport a línies d'investigació universitària. Atès que en el moment d'iniciar la nostra recerca no es disposava de cap corpus informatitzat específic de la varietat nord-occidental que s'adequés a l'objectiu de recerca, es va dissenyar, obtenir i tractar una mostra específica que permetés descriure i analitzar el procés de canvi lingüístic en què es troben diversos trets morfològics a partir de situacions

comunicatives orals formals en català nord-occidental. Així, es va preveure que el corpus aportés dades suficients que permetessin la quantificació de l'ús de formes patrimonials i els índexs de reproducció de les propostes prescriptives de les diferents unitats gramaticals estudiades (vegeu 4.1) per analitzar l'estat del procés de canvi lingüístic –resultats percentuals– i el repertori lingüístic –resultats probabilístics– de la comunitat de parla de la Conca de Tremp pel que fa a les formes plenes d'articles i de pronoms febles, i les formes pròpies dels adjectius demostratius i possessius.

3.2 Caracterització del corpus d'estudi

La unitat de mostreig que hem utilitzat per a l'establiment del corpus d'estudi no es basa en individus, com és més habitual en els estudis sociolingüístics, atès que no hem plantejat obtenir una mostra demogràfica constituïda a partir de tècniques de mostratge aleatòries o probabilístiques⁹⁶, sinó que hem utilitzat les diferents manifestacions verbals que integren una situació comunicativa preexistent (vegeu 2.2.3),

---

⁹⁶ En general, hi ha dos grans tipus de tècniques de mostreig aplicables a la selecció d'informants: les tècniques de *mostratge probabilístic*, que es fonamenten en l'aleatorietat com a criteri de selecció i que permeten establir exactament el grau de representativitat (vegeu Moreno Fernández, 1990a: 87), i les tècniques de *mostratge no probabilístic*, que construeixen la mostra segons criteris diferents als de l'aleatorietat i no requereixen marc de mostratge (vegeu Cea d'Ancona, 1996: 330). En aquests casos, els resultats són difícilment generalitzables; tanmateix, són usats habitualment en estudis qualitius no basats en la generalització estadística. Aquestes tècniques impliquen discrecionalitat per part de l'investigador, a causa de la diferent probabilitat d'aparició d'unitats de població, de les dificultats per calcular l'error mostral o d'altres biaixos que poden produir-se. Les tècniques de mostratge no probabilístic proporcionen, doncs, un major rendiment en estudis exploratoris.

encara que les mostres textuais utilitzades en les investigacions també acostumen a obtenir-se a través de l'aplicació de tècniques aleatòries, especialment per als corpus que estan destinats a estudis lèxics o de variació funcional (cf. Biber, 1988).

Davant de la impossibilitat de treballar amb mostres de la totalitat de la llengua i de la totalitat de la població, es discuteix quin tipus de representativitat resulta suficient i, alhora, abastable en una investigació lingüística. En qualsevol cas, tal com indica Milroy (1987: 1), cal assumir que els resultats es basen en un fragment idealitzat de llengua. Òbviament, això no exigeix que qualsevol corpus textual hagi de complir unes condicions mínimes per evitar convertir-se en un llistat d'informació inarticulada, per tant, els elements que se seleccionin per formar-ne part han d'ésser específics del fenomen que s'estudia, homogenis –cal evitar produccions excepcionals de caràcter idiolectal, per exemple–, representatius i prou extensos per permetre una freqüència d'aparició suficient del tret lingüístic que s'analitza (Sinclair, 1991: 13-16). Amb tot, la consideració de quins percentatges de població han de reproduir les mostres és un aspecte lligat al plantejament dels objectius de cada recerca (vegeu Pradilla, 1998b: 211-213).

Un dels aspectes principals que incideixen en la representativitat de les dades és la posició de l'investigador respecte del tipus de dades que utilitza i el procediment per obtenir-les. Pel que fa al procediment d'obtenció de dades, la geolingüística va plantejar-se quins trets haurien de caracteritzar els enquestadors encarregats de l'obtenció de dades per als grans atlas lingüístics elaborats a finals del segle XIX i durant el segle XX.

La qüestió se circumscriu bàsicament a establir quina formació havien de tenir i, sobretot, quina vinculació els havia de relacionar amb la comunitat estudiada. Així, per al treball de camp de l'*Atlas linguistique de la France*, Gilliéron va marcar les pautes a seguir en utilitzar un enquestador únic, no-especialista i no-*patoisant*, característiques que han estat aplicades a nombroses recerques, tot i que la condició de no-especialista hagi estat debatuda sovint. En general, en dialectologia es tendeix a considerar que la pertinença de l'investigador a la comunitat lingüística estudiada és avantatjosa (Veny, 1986: 99), perquè el coneixement que té de la seva varietat vernacular, li hauria de permetre dimensionar els fenòmens lingüístics estudiats, especialment pel que fa a la significació social de certes variables (vegeu l'estudi sobre Norwich de Trudgill, 1974: 90).

Des d'una perspectiva estrictament sociològica també es té molt en compte el coneixement *a priori* de l'investigador, sigui aconseguit de manera directa, és a dir, per pertinença a la comunitat tal com acabem de veure; sigui a través de la documentació prèvia que aporten les dades demogràfiques, socials, etc. En sociologia es tendeix a utilitzar sondejos previs per determinar les vies d'investigació més adequades –les tècniques de mostreig d'Altmann, per exemple (Sánchez, 1996: 167). Entre les condicions ideals que s'estableixen per a l'observació participativa, la modalitat d'observació exògena més coneguda i utilitzada sobretot per l'etnografia de la parla, es decanta per la utilització d'investigadors estrangers a la comunitat d'estudi (Gutiérrez & Delgado, 1995: 144). Aquesta condició evitaria incórrer en excés de subjectivitat, malgrat la necessitat d'un període de convivència i d'integració en la comunitat estudiada –en sociolingüística trobem bons

exemples en l'estudi de Milroy (1980) sobre Belfast i, en l'àmbit català, a Pujolar (1995 i 1997). Evidentment, la sociolingüística també adequa els paràmetres de l'obtenció de dades i les característiques de l'investigador a les necessitats concretes de cada recerca. En general, es tendeix a considerar que un investigador pertanyent a la comunitat de parla tindria més dificultats per accedir a certs discursos formals i obtindria amb més facilitat textos amb un alt nivell d'espontaneïtat (vegeu Gimeno & Montoya, 1989: 72-73), mentre que un investigador aliè a la comunitat d'estudi aconseguiria més fàcilment mostres de discurs formal, perquè la seva presència afavoriria l'aparició d'aquest tipus de discurs. Ens trobem davant d'una variant de la *paradoxa de l'observador*, per a la qual es busquen solucions en tècniques com l'enregistrament secret. En aquest context, la utilització d'enquestadors –sovint el mateix investigador– que pertanyen a la comunitat lingüística estudiada és un pràctica habitual en estudis dialectològics i també en sociolingüística. En molts casos, el coneixement de la realitat de la comunitat lingüística per raons de pertinença ha fructificat en un nombre significatiu de monografies dialectals i d'estudis sociolingüístics, per posar alguns exemples recents el cas de Colomina (1985) i l'estudi de l'alacantí, Sistac (1993) amb els parlars de l'Alta Llitera, Alturo (1995) sobre l'Alta Ribagorça, Pradilla (1995) sobre la zona de transició nord-occidental/valencià, o Carrera (1999) a l'entorn de l'alternança *a/e* al Segrià⁹⁷. En el nostre cas, la investigadora se suma, modestament, a

---

⁹⁷ En definitiva, les recerques mencionades s'enquadren en el tres models d'acostament de l'investigador a l'objecte d'estudi exposats a Milroy (1987: 3-4): *a*) el mètode introspectiu, utilitzat sovint en estudis dialectals, es caracteritza per basar-se en la intuïció i l'autoobservació per centrar la investigació, i per l'absència de dades; *b*) el mètode analític, que integra la intuïció i l'existència d'un corpus auxiliar

aquesta tradició, atès que pertany a la comunitat de parla analitzada –és a dir, posseeix competència lingüística activa–, i ha estat present en qualitat d'observadora en el decurs de la producció de totes cinc sessions plenàries que han tingut lloc entre 1993 i 1996 i que s'han utilitzat per constituir el corpus. Com que es tracta d'un membre més de l'audiència que assisteix a les sessions plenàries de l'administració local, no ha tingut dret d'intervenció, ni –òbviament– de conducció de la situació, que es regeix, tal com hem exposat a 2.2.1, per normatives pròpies de funcionament. Per tant, no ha incidit en cap cas en les produccions lingüístiques enregistrades, perquè els informants desconeixien que les dades obtingudes serien analitzades des de la perspectiva lingüística. Tanmateix, els informants sabien que totes les sessions s'enregistraven per a ús exclusiu del secretari de la corporació en la confecció de les actes, que, un cop aprovades, implicaven la destrucció de les cintes.

3.3 Selecció dels informants

A grans línies, la dialectologia tradicional selecciona informants amb característiques ben delimitades: homes grans, no-cultes i sedentaris; o sigui, informants amb el perfil NORM –*Nonmobile Older Rural Male*–:

---

de dades per a l'anàlisi; i c) el mètode experimental, que és una combinació dels dos mètodes anteriors, però amb la característica de partir del control de l'investigador sobre les dades d'estudi, per tant, implica l'aplicació de les tècniques de Labov per a l'obtenció dels estils de parla, o de les tècniques desenvolupades pels psicòlegs socials com Giles, per posar dos exemples ben coneguts.

mascle, rural, vell i sense mobilitat geogràfica (Chambers & Trudgill, 1980/1994: 84). La dialectologia urbana s'obre a tots els grups generacionals i incorpora dones als estudis, i la sociolingüística quantitativa treballa a partir de grups de població més amplis i aplica criteris de representativitat estadística estricta en la selecció dels informants. Tanmateix, el nombre d'informants ideal que garanteixi la representativitat i la validesa de la mostra continua essent un tema no resolt. Labov (1966: 170) defensa que un nombre certament reduït d'informants, un 0,025% de la població estudiada, resultaria suficientment representatiu, a tenor de l'homogeneïtat que presenta la conducta lingüística dels parlants. Nombrosos estudis segueixen aquesta premissa, però també sovint la superen, tot i prendre-la com a referència. Són, per exemple, els casos de López Morales (1983), que utilitza un 0,02% de la població a l'estudi de San Juan de Puerto Rico; d'Alturo i Turell (1990: 31), que treballen amb el 8% de la població en l'estudi sobre la variació de /Z/ al Pont de Suert; o de Casanovas (2000: 39), que estudia un 0,04% de la població de la ciutat de Lleida per mesurar el grau d'interferència català-castellà en diverses estructures sintàctiques⁹⁸.

En el nostre cas, primerament delimitarem l'univers real de la mostra, és a dir, la població que constitueix la comunitat estudiada. En aquest treball es tracta d'individus masculins⁹⁹, d'entre 25 i 68 anys – nascuts entre 1928 i 1971–, de la Conca de Tremp –el 80% dels

---

⁹⁸ Pradilla (1998b: 213) aporta una relació exhaustiva dels percentatges utilitzats en altres recerques.

⁹⁹ Per a altres recerques sobre anivellament dialectal homogènies quant a la variable sexe, vegeu Frans Hinskens (1998): “Dialect levelling. A two dimensional

informants– o amb almenys 15 anys de residència a la zona i procedents de l'àrea del lleidatà –dos dels deu informants–, amb pares procedents majoritàriament de la mateixa zona, i que tenen, doncs, el català nord-occidental com a la varietat vernacular. Les condicions de sexe i d'edat que acabem d'exposar vénen determinades per les característiques dels informants que integren el corpus d'estudi. Les condicions de procedència i de varietat vernacular responen al perfil lingüístic establert com a criteri geogràfic d'acord amb l'objectiu de recerca. Consegüentment, no s'han tingut en compte per a l'anàlisi les intervencions produïdes pels informants castellanoparlants que s'expressen en castellà o en català, ni tampoc les respostes que els han adreçat la resta d'informants si han estat en llengua castellana, tot i la vàlua d'aquestes dades per a estudis de contacte de llengües i de canvi de codi.

Les estadístiques de població de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Institut d'Estadística de Catalunya, 1998: 2.07)¹⁰⁰ –corresponents a 1996 i als municipis que formen la Conca de Tremp¹⁰¹– permeten delimitar l'univers real de la mostra, que és de 2.337 homes d'entre 25 i 68 anys. Segons els tres grups d'edat que establím per a l'anàlisi (vegeu 4.2.2), el 12 % tenen entre 25 i 29 anys –grup I: nascuts entre 1967 i 1971–; el 60,3% tenen entre 30 i 55 anys –grup II: nascuts entre 1941 i 1966–, i el 27,7% –

---

processes”. A: <[http:// www.esf.org/human/hn/old/DIAL/dialb.htm](http://www.esf.org/human/hn/old/DIAL/dialb.htm)>.

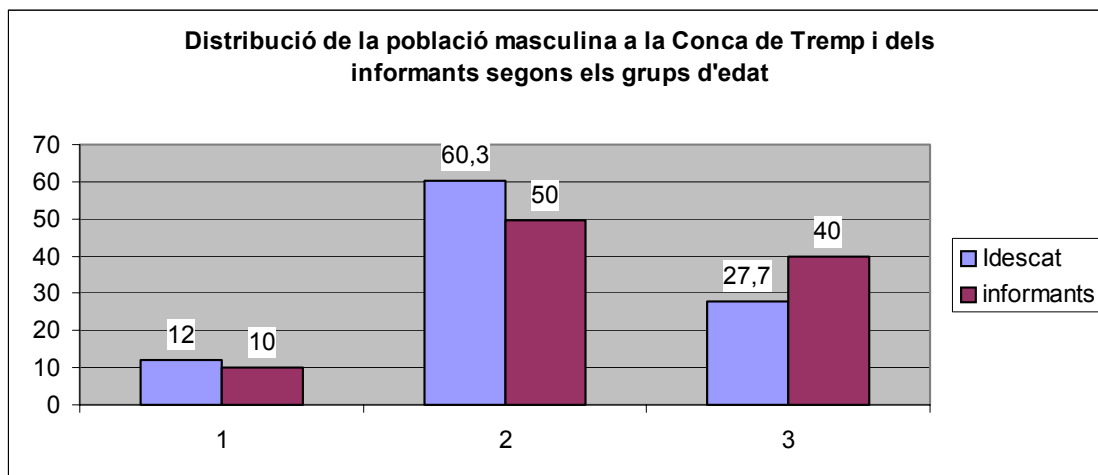
¹⁰⁰ La pàgina Web de l'Idescat, <[http:// www.gencat.es/idescat](http://www.gencat.es/idescat)>, permet obtenir dades de població per municipis, sexe i edat. Tanmateix, aquestes tres variables no han pogut creuar-se amb les dades sobre el lloc d'origen de la població.

¹⁰¹ Recordem que es tracta dels municipis de Tremp, Talarn, Llimiana, Gavet de la Conca, Castell de Mur, Isona i Conca Dellà, Abella de la Conca i Sant Esteve de la Sarga.

grup III: nascuts entre 1928 i 1940– es troben entre els 56 i els 68 anys (podeu consultar el Gràfic 3.2).

Gràfic 3.2 Distribució de la població masculina de la Conca de Tremp i dels informants per edats

Si confrontem aquestes dades amb les corresponents a distribució dels 10 informants del corpus d'estudi, podem observar que l'informant adscrit al grup I representa el 0,35% de la població estudiada, els cinc informants del grup II representen el 0,35% de la població masculina entre 30 i 55 anys; i, finalment, els quatre informants del grup III són el 0,61% del total entre 56 i 68 anys. La representativitat mitjana ascendeix al 0,42% (vegeu novament el Gràfic 3.2). En tots els casos se supera, doncs, el percentatge d'idoneïtat de Labov, si bé en el cas del grup I el percentatge s'estableix a partir de l'únic informant d'entre 25 i 29 anys present en la situació comunicativa estudiada.

3.4 Recollida de dades

Tal com hem indicat a 3.2 i 3.3, per a la constitució del corpus de treball no s'han desenvolupat ni aplicat tècniques específiques d'obtenció de dades, ja que s'han enregistrat directament de manifestacions orals que es produeixen en les sessions plenàries de l'administració local al municipi de Tremp. Dins del mètode quantitatiu, la sociologia anomena *secundàries* aquest tipus de dades, això és, preexistents o produïdes amb una altra finalitat, en contraposició de les dades *primàries*, enteses com a aquelles produïdes específicament per a l'investigador i la recerca. Podem dir, doncs, que s'ha aplicat una tècnica de recollida de dades basada en l'observació sense intervenció i destinada a l'obtenció de dades de la conducta sociolingüística en el seu context natural.

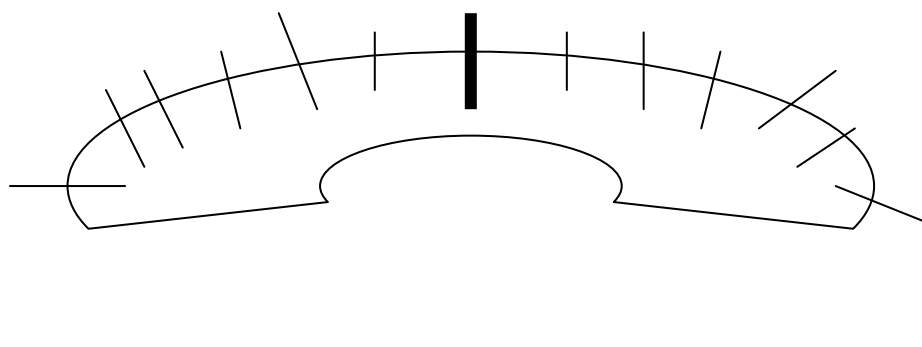
El corpus està constituït a partir dels enregistraments magnetofònics fets rutinàriament per un funcionari municipal amb un equip amb micròfons externs i amplificadors de so, instal·lat a la sala de plens. Conté la transcripció ortogràfica de cinc sessions plenàries procedents de l'Ajuntament de Tremp –el més gran de Catalunya pel que fa a extensió, 302 km²; capital de comarca i amb una població a l'entorn dels 6.000 habitants– i corresponents a dues legislatures –dues sessions pertanyen a la legislatura 1991-1995 i tres a la legislatura 1995-1999 (vegeu Taula 3.1). La incorporació del material corresponent a la legislatura 91-95 – TPLENS4 i TPLENS3– ha permès incrementar el nombre d'informants. De les cinc sessions plenàries transcrites, tres són completes i dues, incompletes; recullen mostres de sessions plenàries de caràcter ordinari i extraordinari. La durada total dels enregistraments del corpus és de 256

minuts i suposa un cabal lèxic total de 42.000 mots.

Taula 3.1 Característiques generals de les sessions plenàries del corpus

TPLENS4 (25-2-93)	TPLENS3 (12-4-95)	TPLENS1 (4-6-96)	TPLENS2 (15-7-96)	TPLENS5 (5-8-97)
Incompleta (del 12è punt al final)	Completa	Incompleta (de l'inici fins al 2n punt)	Completa	Completa
Ordinària	Extraordinària	Ordinària	Ordinària	Ordinària
Tema: *Modificacions urbanístiques *Cultura	Tema: *Condemna assassinat ETA d'un militar vinculat a la població	Tema: *Pressupost anual *Explotació béns municipals	Tema: *Operacions de finançament del pressupost *Nomenament fill predilecte	Tema: *Oferta pública d'ocupació *Escorxador *Ordenances sanitàries
12 minuts 1.932 mots	8 minuts 1.073 mots	90 minuts 14.353 mots	80 minuts 12.846 mots	66 minuts 11.790 mots
6 informants	4 informants	6 informants	7 informants	6 informants

Il·lustració 3.1 Disposició de la sala de plens

El Consistori de la legislatura 1995-1999 estava format per l'alcalde (figura central) més dotze regidors (1 d'ERC i 4 de CiU, a l'esquerra; i 5 del PSC i 1 del PP, a la dreta). El secretari de la corporació se situava davant del semicercle i el públic, a l'esquena del secretari.

3.5 Tractament de dades

3.5.1 Criteris de transcripció

El primer nivell de representació que hem d'aplicar al corpus oral constituït segons els paràmetres exposats és el de la transcripció ortogràfica en suport magnètic de les dades orals, concretament amb el processador de textos *Microsoft Word 2000*. Aquesta transcripció s'ha fet segons l'ortografia convencional, tot i que les variants de pronúncia que hem considerat interessants per a la descripció i anàlisi han rebut un tractament diferenciat. En aquests casos se n'ha reproduït ortogràficament la pronúncia documentada (1, 2, 3). Auxiliàriament, aquestes formes han pogut ser transcrites segons l'Alfabet Fonètic Internacional (4, 5). D'aquesta manera s'ha pogut conservar la màxima informació per a la descripció i codificació posteriors dels trets lingüístics estudiats:

(1) *conèixe'l*

(2) *vai(g)*

(3) *tam(b)é*

(4) *revisar-ho [reβi'zaw]*

(5) *serveixo [ser'βiso]*

De fet, aquest tipus de representació ortogràfica dels corpus orals

seria pràcticament una operació de transliteració. Actualment, comptem amb diverses propostes per a la representació ortogràfica de corpus orals, elaborades tant des de la lingüística del corpus –per exemple NERC i EAGLES (vegeu Llisterra, 1999: 55)– com des de les tecnologies de la parla –el cas de sistemes com *SpeechDat*, per exemple. A més, existeix un nombre considerable d’altres sistemes de transcripció, procedents de disciplines com l’etnometodologia o l’etnografia de la comunicació, que també han elaborat sistemes propis per a l’estudi de la llengua oral, segons les seves necessitats específiques. El sistema de transcripció que hem utilitzat és una adaptació de la proposta de Payrató (1996: 201-216), al seu torn parcialment elaborada a partir de propostes provinents de la tradició etnometodològica, concretament de Gumperz i de Du Bois¹⁰². Aquesta proposta parteix de criteris de realisme i de pertinença, i es caracteritza per la utilització d’una simbologia simple, clara, econòmica, no ambigua i operativa per al tractament informàtic. D’aquesta manera, es pot garantir, d’una banda, la transcripció sense entrar en la interpretació i, de l’altra, la recollida de tots els fenòmens del discurs oral.

A grans trets, la proposta de Payrató preveu tres nivells o graus de transcripció:

- (I) Ample
- (II) Intermedi
- (III) Estret

El nivell Ample de transcripció (I), que s’adequa suficientment als

---

¹⁰² GUMPERZ, J. J.; BERENZ, N. (1990): "Transcribing conversational exchanges". A: EDWARDS, J. A.; LAMPERT, M. D. (ed.) (1992): *Transcription and Coding Methods for Language Research* Hillsdale: L. Erlbaum. I també DU BOIS, J. W. (1991): "Transcription design principles for spoken discourse research". *Pragmatics*, 1, 71-106.

interessos de la nostra anàlisi, preveu representar ortogràficament el corpus oral i codificar-ne el conjunt mínim de fenòmens que preveu la proposta EAGLES (1996)¹⁰³. Aquests aspectes són la representació dels elements vocals no lèxics –com riure, tossir, etc.–, els esdeveniments no vocals i no comunicatius –per exemple incidències de l’entorn de gravació–; els elements de la interacció com la identitat dels parlants, els torns de parla o l’encavalcament de torns de parla; i els elements de l’actuació del parlant com les autocorreccions, els segments inacabats de paraula o els fragments inintel·ligibles. Tot seguit exposem el sistema complet de transcripció utilitzat (vegeu la transcripció completa del corpus a l’Annex III).

I. Parlants, escenari i escena

- (1) Identificació inicial breu de la situació comunicativa.
- (2) Identificació dels parlants amb abreviatura majúscula inicial
- (3) Torn de paraula introduït per dos punts (:)

Codi de la sessió plenària: TPLENS1

Tipus de sessió plenària: Ordinària

Tipus de transcripció: Ortogràfica

Lloc i data: Ple de l'Ajuntament de Tremp, 4 de juny de 1996

Núm. de cinta: 1AB 1C

Codi dels informants: A, S, C, J, Eu, Ar

Tema: lectura i aprovació dels pressupostos municipals per a 1996

Durada: 90 minuts

Nombre total de mots: 14.353

A: xx primer punt

aprovació de l'acta de la sessió del dia nou del quatre del noranta-sis

a.: secretaria no s'ha rebut cap reclamació queixa o modificació

per lo tant s'entendria aprovat (TPLENS1: 1-4)

---

¹⁰³ Reproduïda a Llisterra (1999).

II. Seqüències comunicatives verbals i no verbals

(1) Les seqüències verbals són transcrites ortogràficament i no s'usen signes de puntuació, tot i que poden utilitzar-se amb un altre valor convencional. Les línies es numeren en el marge esquerre.

- 1 *projecte d'explotació*
- 2 *dos-centes cinquanta mil pessetes*
- 3 *projecte de restauració*
- 4 *quatre-centes mil*

(2) No s'utilitzen les majúscules, excepte per abreujar els noms propis amb la inicial en majúscula i, si cal, amb la segona lletra en minúscula. Entre parèntesi es pot aportar informació complementària.

E (nom d'home); urbanització dels carrers M (nom de carrer) i T (nom de carrer) de S (nom de poble)

(3) Les paraules se separen convencionalment mitjançant un espai.

Si en algun cas cal més precisió, es recorrerà a incorporar la transcripció fonètica.

*A1: anem a mirar-ho [mi'Paw]
anem a comprovar-ho [kompro'βaw] (TPLENS2: 2131-2132)*

(4) S'indiquen les seqüències comunicatives en una altra llengua, en tipus de lletra diferenciada (cursiva), si es tracta d'intervencions breus en interacció:

(L2) text (L2)

(5) Si es tracta d'intervencions llargues i sense interacció, se n'indica la durada en segons.

M: (L2) se recaudan doce millones (30) (L2)

(6) No es transcriuen els aspectes gestuals, ja que l'enregistrament és només en àudio i no tenen transcendència per a l'anàlisi.

III. Unitats

(1) Cada línia de transcripció conté un sol grup tonal¹⁰⁴, que queda mai tallat entre línies, tret que sigui més llarg que una línia sencera.

<i>S: (18) si</i>	grup tonal
<i>la comissió de:</i>	grup tonal
<i>governació hisenda i promoció econòmica del dia quinze d'abril</i>	
<i>del mil nou-cents noranta-sis</i>	grup tonal
<i>va prendre la següent proposta d'acord</i>	grup tonal
<i>per unanimitat</i>	grup tonal
<i>dels dotze membres presents</i>	grup tonal
<i>en aquell moment</i>	grup tonal
<i>atès que per acord del ple de l'ajuntament</i>	grup tonal
<i>del dia vint-i-cinc de juny de mil nou-cents noranta-dos es va constituir</i>	
<i>amb efectes del dia trenta de desembre de mil nou-cents noranta-u</i>	grup tonal

(TPLENS1: 19-29)

IV. Aspectes prosòdics

(1) Els aspectes prosòdics no es representen, tret d'aquells casos rellevants per al conjunt de l'estudi, en què se segueixen les convencions següents:

/ (ascens de seqüència tonal terminal)

\ (descens de seqüència tonal terminal)

---

¹⁰⁴ Entès com a unitat bàsica d'entonació associada a unitats informatives delimitades per pauses i organitzades entorn d'un nucli constituït pel segment de to més elevat entre

_ (manteniment de seqüència tonal terminal)

J: sí/

J[j]o voldria fer una pregunta_
i això ja hi vai(g) preguntar a la comissió de cultura també
són molts els quadres d'ague(s)t senyor/ (TPLENS4: 108-111)

(2) En la transcripció no s'indiquen, doncs, aspectes prosòdics com la intensitat, els accents o l'èmfasi.

(3) Les paraules truncades s'indiquen amb -

(4) Els allargaments es representen (:) si són simples i (::) o (:::) si són més llargs.

*Al: rebutjar fermament aquesta postura i
com a demòcrata i de com a home que::
hem apostat per un país
lliure
i per un país
de dret
i per un país de plural i de democràcia
rebutjar tota aquesta
aguest- aguest- aguestos fets
i els que es puguin produir
que malauradament
segurament encara se'n produiran més (TPLENS3: 125-136)*

V. Pausas i encavalcaments

(1) Les pauses s'indiquen de la manera següent:

Breus, de 0 a 1 segon, (..)

Mitjanes, d'1 a 3 segons, (...)

Llargues, se n'indica la durada en segons.

---

dues pauses (Font: Payrató).

A: (..) *vots a favor*
(3) *vots en contra*
(..) *no hi ha abstencions*
(2) *punt tretzè*
modificació de l'article vint-i-dos (TPLENS4: 26-30)

(2) Els encavalcaments s'indiquen encaixats a l'esquerra:

[text parlant A]

[text parlant B]

J: *[i tant que hi ha contestació*
i tant que hi ha contestació
home
no home
no (alterat)]
A: *[i s'ha acabat aquí*
senyor J]
J: *[vostè ha començat dient*
que la culpa
que tractava
vostè la responsabilitat]
A: *[senyor J*
no hi ha rèplica] (TPLENS5: 2029-2041)

VI. Aspectes vocals

(1) Els aspectes vocals es recullen i es representen de la manera següent:

Riure no simultani amb elements verbals @

Riure simultani amb elements verbals {@ *text simultani*}

Sons paralingüístics:

d'assentiment *mhm/ hu hu/ hi hi /ha ha*

de dubte *m::/ah::/eh::*

de crida *txist/psist*

de demanda de silenci *xi::/ss::*

d'expressió del desacord *ntx/boah/ps:*

de valoració *pse/psepse*

d'èmfasi *fu/buf*

Interjeccions:

de sorpresa *ah/eh/oh/uh/ui*

de fàstic *ecs/uix*

S: ehm:

senyor alcalde

si (u)s plau

eh:: em sembla que::

em sembla que procediria a decidir

sobre (TPLENS1: 2577-2582)

VII. Aspectes gestuals

(1) No s'indiquen

VIII. Regularitzacions i comentaris

(1) Regularitzacions ortogràfiques ex. *(es)tà bé*

Comentaris del transcriptor *((el parlant se'n va))*

(2) Seqüències intel·ligibles o conflictives

Seqüències intel·ligibles (un signe per síl·laba) *x/xx/xxx/xxxx*

Fragments llargs intel·ligibles *xxX(durada en segons)Xxx*

Suposicions i fragments incerts *{(??) fragment incert}*

Fragments amb soroll o riures o intervencions múltiples *((comentari i durada))*

J: com que em deixi estar de l'acta notarial/ ((en to irat i despectiu)) (TPLENS2: 2081)

J: (:) jo voldria dir dos coses aquí

eh:: xX(3)Xx vostè diu

que:: (TPLENS2: 1991-1993)

3.5.2 *Preparació de les dades*

L'organització de les dades per a la seva gestió, un cop han estat recollides i transcrites, és un aspecte que depèn en gran mesura de les tècniques d'anàlisi que se'ls hagi decidit aplicar. Actualment, les noves tecnologies permeten per exemple la digitalització dels enregistraments, així com la seva sincronització i paral·lelització (Boix, 1996a: 93). A més de facilitar el treball de l'investigador, aquestes i d'altres aplicacions suposen un gran avantatge per a la disseminació posterior de les dades. Actualment, per exemple, un dels problemes fonamentals que intenta resoldre la lingüística computacional és el de l'ambigüitat, aspecte que avui dia comença a ser possible de solucionar per l'existència de programes informàtics per etiquetar (vegeu Vidal & Busquets, 1996; Yzaguirre, 1996), assignar categoria gramatical o desambiguar morfosintàcticament els mots d'un corpus (vegeu Badia, 1996). Amb tot, la majoria de models d'anàlisi concretats en programes informàtics requereixen un recompte manual minuciós de les dades, com a pas previ a la seva introducció en l'ordinador, ja sigui en un full de càlcul, en una base de dades o en un programa específic per al tractament quantitatiu.

Durant el procés de disseny de la investigació es van considerar diverses opcions informàtiques per al tractament quantitatiu de les dades del corpus, atès que es podia disposar de diferents programes informàtics de tipus general, utilitzats en diverses investigacions lingüístiques, permetien ordenar les dades i obtenir-ne freqüències. És el cas dels

programes generals per al càlcul i la gestió de dades com *Microsoft Excel*, *Microsoft Access* o com el *Full electrònic estàndard Lotus 1-2-3*, utilitzat per Calero (1993) en l'estudi sociolingüístic de la parla de Toledo. Aquest tipus de tractament va ser desestimat perquè no oferia, tal com hem exposat, la rendibilitat metodològica que requeria l'objectiu de recerca. En aquest línia es va passar a considerar les possibilitats que incorporaven programes específicament dissenyats per a la preparació, ordenació i explotació de dades lingüístiques. Ens referim concretament a programes d'indexació, localització i quantificació com *Tact –Textual Analysis Computing Tools–* per a la creació de bases de dades textuais o *Concorder* per a l'anàlisi lexicomètrica. Finalment, es va decidir centrar-se exclusivament en les aplicacions informàtiques que permetessin mesurar la influència de factors lingüístics i extralingüístics en l'aparició de variants lingüístiques i que, a banda de calcular freqüències reals, poguessin convertir-les en probabilitats teòriques a través de procediments matemàtics. És a dir, es va recórrer a VarbRul, materialització del mètode desenvolupat per Cedergren & Sankoff (1974), inscrit en els postulats del paradigma quantitatiu i basat en la consideració que la variabilitat, que és inherent a l'ús lingüístic, es pot descriure a partir d'una regla probabilística dels components de la gramàtica. Aquest programa ha estat utilitzat recentment, entre d'altres, en els treballs de Pradilla (1995), Montoya (1995) o Carrera (1999). Finalment, malgrat l'existència de programes informàtics per llistar del corpus les formes d'anàlisi –l'esmentat *Tact*, per exemple–, el procés d'identificació i de llistat de les dades es va portar a terme de forma manual. Posteriorment, per al seu tractament estadístic, les dades llistades van ser codificades alfanumèricament i tabulades

automàticament, segons requereix el programa GoldVarb 2.0, tal com exposarem seguidament.

El programa de tractament quantitatiu de dades GoldVarb 2.0 (Rand & Sankoff, 1990), versió per a Macintosh de VarbRul 2, es basa en el model logísticomultiplicatiu de Rousseau & Sankoff (1978) i en programes previs de Sankoff (1979) i Pintzuk (1987). Permet dur a terme anàlisis de regla variable i de manipulació de dades, en altres paraules, fa possible establir en quina proporció té lloc un fenomen determinat i quines condicions concorren en aquesta situació. Concretament incorpora un càlcul de versemblança logarítmica per obtenir el coeficient de probabilitat de cada factor explicatiu i comparar com afecta l'aparició de la variable. GoldVarb 2.0 –només donarem una repassada breu a les característiques principals d'aquest programa– requereix la introducció de les dades codificades numèricament i l'especificació dels factors explicatius (*token file*). Així, per exemple, l'aparició les variants reforçades de l'article definit masculí (*el/els*) o dels clítics pronominals (*em, et, es, ens*), així com les variants generals dels demostratius (*aquest, aquell, etc.*) i dels possessius femenins (*seua, seues*) s'ha codificat com a 1 i s'ha constituït en el valor d'aplicació, mentre que l'aparició de les formes plenes (*lo/los; me, te, se; mos*) o de les formes patrimonials (*aguest, aguesta, etc.; seua, seues*) s'ha codificat com a 0 i ha esdevingut el valor de no-aplicació.

Per a cada dada recollida, s'ha especificat la informació contextual corresponent (vegeu 4.2). Per exemple, en el cas de la variable A, els codis *a, b* indiquen el grau de preparació del discurs en què s'ha recollit la variant; els codis *j, m, g* representen el grup d'edat de l'informant que l'ha

produït; els codis x , y corresponen el context articuladori precedent de producció de l'ocurrència; els codis u , n es refereixen al grau d'instrucció i de coneixement de la llengua catalana dels informants; i els codis s , p equivalen al nombre de l'article. Aquests codis s'han respectat quan aquests grups de factors explicatius s'han aplicat a les altres variables. Així doncs, un cas de pèrdua de la forma plena de l'article definit masculí, l ; produït en un estil de parla preparat, a ; per un informant de 40 anys, m ; amb estudis universitaris i coneixement de català escrit, u ; a inici de grup tonal, x ; i usant la forma plural, p , queda codificat en l'arxiu de dades com ($lamuxp$). Aquests aspectes es recullen en l'arxiu d'especificació de condicions (*condition.file*), que registra com s'han d'interpretar els codis introduïts i permet modificacions generals en els grups de factors o específicament en cada factor. Els processos d'anàlisi de les dades no són exclusivament lineals i poden sorgir interessos o variacions que facin necessària la modificació o la reorganització dels paràmetres d'anàlisi sense necessitat d'alterar les dades codificades, operació que permet aquest sistema. L'arxiu de condicions determina el nombre de cel·les que es crearan automàticament (*cell.file*) a partir de la combinació dels diferents factors explicatius. Per a l'anàlisi probabilística, les dades que formaran part de cada cel·la, el nombre total d'aplicacions en la coocurrència dels factors en cada cas, també s'assigna automàticament. Seguint l'exemple de la variable A, resulten un total de 240 casos d'aplicació i no-aplicació en el conjunt de condicions format per l'estil de parla preparat i el grau d'instrucció universitària i coneixement del català escrit (vegeu Taula 3.2 i l'Annex IV).

Taula 3.2 Cel·les de la variable A, pèrdua de la forma plena de l'article definit

masculí

<i>Cell creation</i>	
<i>Cell</i>	<i>Total</i>
bu	240
bn	57
au	584
an	35

3.5.3 Processament de les dades

Les tres etapes prèvies al processament de les dades –introducció de les dades i factors, especificació de condicions i creació de cel·les– que acabem de repassar breument en l'apartat 3.5.2 són comunes als programes VarbRul 2S i GoldVarb 2.0. Pel que fa al seu processament, GoldVarb 2.0 en preveu únicament l'anàlisi binomial. A nivell d'estadística descriptiva, GoldVarb 2.0 aporta el càlcul de les freqüències absolutes i de les freqüències relatives d'aparició de cada variant segons els grups de variables explicatives (vegeu Taula 3.3).

Taula 3.3 Variable A. Freqüències absolutes i relatives per factors

Token file: variable A
 Conditions: variable A.Cnd
 Number of cells: 24
 Applications value(s): 1
 Total no. of factors: 9

Group		Apps		Non-apps		Total	
		N	%	N	%	N	%
estil de parla	<i>a</i> (preparat)	613	99	6	1	619	68
	<i>b</i> (espontani)	273	92	24	8	297	32
	Total	886	97	30	3	916	
edat	<i>m</i> (30-55)	749	98	13	2	762	83
	<i>G</i> (+55)	76	83	16	17	92	10

	<i>j</i> (-30)	61	98	1	2	62	7
	Total	886	97	30	3	916	
context art. precedent	<i>y</i> (vocal)	329	100	0	0	329	36*Knock Out*
	<i>x</i> (pausa o consonant)	557	95	30	5	587	64
	Total	886	97	30	3	916	
nombre	<i>s</i> (singular)	688	23	23	3	711	78
	<i>p</i> (plural)	198	87	7	3	205	22
	Total	886	97	30	3	916	

Els resultats de l'estadística descriptiva ens indiquen que s'han trobat 916 unitats d'article determinat masculí (consulteu 4.1.1 per a la descripció de la variable dependent), 886 de les quals –un 97%– són aplicacions de la variable, és a dir, formes reforçades *el, els*; mentre que 30 –només el 3%– són formes patrimonials *lo, los*. Desglossat per factors –únicament comentarem el primer grup de factors–, el grup de factors estil de parla concentra 619 ocurrències –el 68%– en l'estil de parla preparat, *a*, i 297 –el 32%– en l'estil de parla espontani, *b*. De les ocurrències inscrites en el factor *a*, només l'1% –6 ocurrències– correspon a formes patrimonials; mentre que en el factor *b*, el percentatge de la variant patrimonial s'eleva al 8% –30 ocurrències.

Taula 3.4 Tabulació creuada dels grups de factors estil de parla i edat en la variable A

CROSS TABULATION							
<ul style="list-style-type: none"> • Token file: variable A- • Conditions: variable A.Cnd 							
Group # 1 – horizontally.							
Group # 2 – vertically.							
		a	%	b	%	Σ	%
m	1	535	99	214	96	749	98
	–	3	1	10	4	13	2
	Σ	538		224		762	
g	1	32	91	44	77	76	83
	–	3	9	13	23	16	17
	Σ	35		57		92	
j	1	46	100	15	94	61	98
	–	0	0	1	6	1	2
	Σ	46		16		62	
Σ	1	613	99	273	92	886	97
	–	6	1	24	8	30	3
	Σ	619		297		916	

GoldVarb 2.0 permet obtenir una major explotació d'aquests resultats a partir del creuament de les taules de freqüències absolutes i relatives de dues variables explicatives, el càlcul de tabulació creuada – *Cross Tabulation*– (vegeu Taula 3.4). En aquest exemple podem observar com la confluència dels factors corresponents al grup d'edat més jove, *j*, i al mitjà, *m*, amb l'estil de parla preparat, *a*, dona com a resultat la utilització gairebé exclusiva de la forma reforçada de l'article –99% i 100%–; mentre que el factor corresponent als informants d'entre 55 i 68 anys, *g*, indica que utilitzen formes etimològiques en l'estil preparat –9%. Si ens situem en la confluència dels diferents factors del grup edat amb el factor espontani del grup estil de parla, *b*, veiem un lleuger increment en l'ús de les formes etimològiques que resulta inferior al 5% en el cas dels factors *j* i *m*, i del 23% en els majors de 55 anys. La possibilitat d'explotar el càlcul de freqüències fins al punt d'obtenir percentatges per confluència

de diferents factors de diferents grups permet veure en quines condicions s'afavoreix més l'aplicació de la variable dependent.

Pel que fa a l'estadística d'inferències, GoldVarb 2.0 presenta dues possibilitats d'anàlisi probabilística de regressió¹⁰⁵: a) d'un nivell, *Binomial, 1 level*; i b) de pujada i baixada, *Binomial, Up & Down*. L'anàlisi binomial d'un nivell aporta un seguit d'informació que comentarem a partir de la Taula 3.5, on es presenten els resultats aplicats a la variable A a partir d'un càlcul ràpid amb ponderació de factors. Aquesta anàlisi aporta diferents informacions rellevants: a) l'*Input*, o mitjana corregida d'aparició d'un valor d'aplicació en els diferents grups, indica la relació entre el nombre d'aplicacions de la variable i el total d'ocurrències; també estableix la probabilitat d'aparició del factor, de manera que com més a prop es trobi d'1 –en l'exemple de la variable A és 0.954–, major és el nombre de probabilitats de què s'apliqui la variable; b) *Weight* és el valor estadístic que indica l'efecte de cadascun dels factors explicatius de cada grup sobre la variable dependent, si superen 0.5 afavoreixen l'aparició de la variable, mentre que si no superen aquesta probabilitat no tenen cap pes en la seva aplicació. En l'exemple que ens ocupa, els factors *a* i *u* afavoreixen l'aplicació de la variable, perquè superen la probabilitat 0.5, mentre que *b* i *n* clarament no l'afavoreixen; i c) *App/Total* indica la relació de cada variable dins del seu mateix grup de factors; per exemple, l'aparició de la variable A és menor en l'estil espontani, *b*, que en l'estil preparat, *a*.

L'anàlisi binomial d'un nivell realitza un seguit d'operacions i

---

¹⁰⁵ En sociolingüística, les anàlisis de regressió ens permeten relacionar els valors esperats d'una variable dependent amb els valors de les variables explicatives (Termcat, 1994: 65).

aporta un conjunt de resultats que permeten valorar l'adequació dels factors explicatius al model teòric; en altres paraules, permet garantir que les probabilitats resultants de la covariació dels factors no són producte de l'atzar. Aquests resultats són el logaritme de màxima versemblança, *maximum possible likelihood*, i la prova khi quadrat (χ^2). En l'exemple que utilitzem, podem veure com la diferència entre el logaritme de versemblança, -104.946 , i el logaritme de màxima versemblança, -104.303 , és escassíssima. Aquesta dada és un indicador que el model teòric s'ajusta a les dades analitzades. Si la diferència fos considerable, estaria indicant que els grups de factors no incideixen en l'aplicació de la variable. Dèiem que GoldVarb 2.0 executa també la prova khi quadrat, que ratifica amb la fórmula *accepted* que els resultats de l'anàlisi serien els mateixos si es repetissin amb dades i condicions similars, la probabilitat que permet refusar la hipòtesi nul·la és de 0.5^{106} .

Taula 3.5 Anàlisi binomial d'1 nivell aplicada a la variable A a partir de l'opció de càlcul *centering factors* (més ràpida però menys acurada)

BINOMIAL VARBRUL, 1 step

Using fast, less accurate method.

Averaging by centering factors.

One-level binomial analysis...

Run # 1, 4 cells:

Iterations: 1 2 3 4 5

Convergence at Iteration 5

Input 0.954

Group	Factor	Weight	App/Total	Input&Weight
1	a (preparat)	0.710	0.99	0.98

¹⁰⁶ Tanmateix, la prova khi quadrat només proporciona resultats adequats quan el nombre esperat d'aplicacions i de no-aplicacions és com a mínim de cinc en tots els contextos (cf. Moreno Fernández, 1994: 137).

(estil de parla)	b (espontani)	0.290	0.92	0.89
2 (grau d'instrucció i de coneixement de català escrit)	u (formació universitària i coneixement de català escrit)	0.735	0.98	0.98
	n (formació professional i no coneixement de català escrit)	0.265	0.83	0.88
Cell	Total	App'ns	Expected	Error
bu	240	229	230.131	0.135
bn	57	44	42.850	0.124
au	584	581	579.847	0.322
an	35	32	33.172	0.793

Total Chi-square = 1.3743

Chi-square /cell = 0.3436

Log likelihood = -104.946

Maximum possible likelihood = -104.303

Fit: X-square (2) = 1.285, accepted, p = 0.5300

La segona possibilitat d'anàlisi probabilística de GolVarb 2.0 és l'anàlisi binomial de pujada i de baixada. Es tracta d'un càlcul de regressió esglaonada que analitza en fases la probabilitat d'aparició de cada factor explicatiu i que s'utilitza per ratificar els resultats de l'anàlisi binomial d'1 nivell. Vegem-ho resumidament a la Taula 3.6, sobre el mateix exemple de la variable A, en què podem observar que tots dos grups de factors explicatius són efectivament ratificats com a rellevants per a l'anàlisi, atès que no se n'elimina cap i la fase seleccionada en la pujada coincideix amb la de baixada.

Taula 3.6 Anàlisi binomial de pujada i baixada en la variable A

BINOMIAL, VARBRUL

Using fast, less accurate method.

Averaging by weighting factors.
Threshold, step-up/down: 0.050001

Stepping Up...

----- Level # 0 -----

Run # 1, 1 cells:

Iterations: 1 2

Convergence at Iteration 2

Input 0.967

Log likelihood = -132.049

----- Level # 1 -----

Run # 2, 2 cells:

Iterations: 1 2 3 4 5

Convergence at Iteration 5

Input 0.971

Group # 1 – a: 0.750, b: 0.250

Log likelihood = -117.159 Significance = 0.000

Run # 3, 2 cells:

Iterations: 1 2 3 4 5

Convergence at Iteration 5

Input 0.943

Group # 2 – u: 0.777, n: 0.223

Log likelihood = -113.439 Significance = 0.000

Add Group # 2 with factors un

----- Level # 2-----

Run # 4, 4 cells:

Iterations: 1 2 3 4 5

Convergence at Iteration 5

Input 0.954

Group # 1 – a: 0.710, b: 0.290

Group # 2 – u: 0.735, n: 0.265

Log likelihood = -104.946 Significance = 0.000

Maximum possible likelihood = -104.303

Fit: X-square (2) = 1.285, accepted, p= 0.5300

Add Group · 1 with factors ab

Best stepping up run: #4

Stepping Down...

----- Level # 2 -----

Run # 5, 4 cells:

Iterations: 1 2 3 4 5

Convergence at Iteration 5
Input 0.954
Group # 1 – a: 0.710; b: 0.290
Group # 2 – u: 0.735; n: 0.265
Log likelihood = -104.946
Maximum possible likelihood = -104.303
Fit: X-square(2) = 1.285, accepted, p= 0.5300

----- Level # 1 -----
Run # 6, 2 cells:
Iterations: 1 2 3 4 5
Convergence at Iteration 5
Input 0.943
Group # 2 – u: 0.777, n: 0.223
Log likelihood = -113.439 Significance = 0.000

Run # 7, 2 cells:
Iterations 1 2 3 4 5
Convergence at Iteration 5
Input 0.971
Group # 1 – a: 0.750, b: 0.250
Log likelihood = -117.159 Significance = 0.000

All remaining groups significant
Groups eliminated while stepping down : None
Best stepping up run: # 4
Best stepping down run # 5

El diagrama de dispersió, *Scattergram*, és un nou resultat que s'afegeix a les operacions de control de l'adequació de les dades analitzades al model teòric. Es tracta d'un conjunt de punts distribuïts sobre un espai definit per eixos cartesianes que representen les variants de la variable analitzada (els diagrames es reproduïxen a l'Annex IV).

Dèiem que durant el processament de les dades, poden produir-se diverses circumstàncies que obliguin a reformular el plantejament de l'anàlisi, concretament arran de l'obtenció de resultats elevats de significació en el logaritme de versemblança o bé de l'eliminació explícita

de grups de factors explicatius en l'anàlisi binomial de pujada i baixada. A continuació, il·lustrarem molt breument aquests aspectes a través d'una variable lingüística que forma part de l'exploració empírica prèvia, però que no ha estat inclosa en l'anàlisi: *Sensibilització de la -r de l'infinitiu seguit de pronom feble*. Alguns dels factors explicatius que, d'acord amb el model teòric, es preveia que incidissin en l'aparició d'aquesta variable no van poder accedir al tractament probabilístic o bé van resultar rebutjats per l'anàlisi binomial de pujada i baixada, en definitiva no resultaven significatius en correlació amb la variable dependent. Concretament, es plantejava establir una correlació entre la desinència verbal (-ar, -er, -ir), constituïda en grup de factors explicatius, i la sensibilització de la -r dels infinitius seguits de pronom feble. Tanmateix, entre les dades recollides quasi no es documentaren infinitius en -er, quedant pràcticament reduïts a les ocurrències del verb *fer*. Aquest plantejament ja havia estat explotat per Montoya (1993: 66), que va utilitzar-lo també com a factor per a l'anàlisi de regressió en l'estudi sobre la variació en la parla de Valls. No obstant això, l'anàlisi binomial de pujada i baixada va calcular uns índexs superiors a 0.5 en la significació del logaritme de versemblança i aquest grup de factors va resultar eliminat, fet que indicaria que no incidiria en l'aplicació de la variable. Continuant l'exploració de diversos factors de caràcter lingüístic que poguessin influir en la sensibilització de la -r final de l'infinitiu, es va plantejar la hipòtesi que la presència de formes pronominals plenes afavorís la sensibilització de la -r, mentre que l'emudiment anés associat majoritàriament a la presència de formes pronominals elidides, o sigui que la sensibilització de la -r final impliqués un increment sil·làbic respecte de la forma amb -r muda (*[sal'taPme]/[sal'tam]*). Aquesta formulació era una adaptació del

comportament d'aquest tret, descrit en els diferents dialectes i en l'estàndard per Lloret & Viaplana (1997: 104-105). Aquests autors estableixen que si el pronom s'afegeix a un infinitiu oxíton, l'estàndard, el barceloní i el mallorquí mantenen la sensibilització de la *-r*; mentre que el tarragoní, l'elideix. En el cas dels infinitius paroxítons, l'estàndard i el mallorquí sensibilitzen la *-r*; mentre que el barceloní i el tarragoní, l'elideixen perquè en el primer cas s'actuaria a nivell de mot sintàctic i en el tarragoní, a nivell de mot lèxic. Tanmateix, aquest plantejament implicava una interacció de factors, per tant, l'aplicació de la variable apareixia associada a la forma plena. Al seu torn, l'emudiment sovint s'associava a la forma elidida, excepte en el cas dels pronoms invariables (*hi, ho, la*). Com a conseqüència d'això, aquest grup de factors resultava rebutjat en les comprovacions finals de pujada i baixada. Les interaccions entre factors són més freqüents en factors sociològics que en factors de tipus lingüístic; no obstant això, la solució d'aquest problema passa per la reformulació de les variables explicatives afectades, ja que implicarien la inadequació entre el model teòric i el model observat.

Finalment, en relació a la viabilitat de l'anàlisi probabilística aplicada a variables morfològiques amb una freqüència d'aparició mitjana, cal extremar l'atenció en els resultats dels logaritmes de versemblança i de la significació dels resultats. Aquests mateixos indicadors permetran confirmar la validesa de les dades analitzades, tal com veurem més endavant en el cas de les variables C i E (a 5.3 i 5.5).

4. VARIABLES LINGÜÍSTIQUES I VARIABLES EXPLICATIVES

4.1 Formulació i caracterització de les variables lingüístiques

El concepte *variable lingüística* permet posar en relació diferents realitzacions –o variants– d'un mateix fenomen lingüístic que covarien amb d'altres elements de naturalesa social o estilística, de manera que aquest fenomen pugui ser analitzat i comparat sistemàticament (Milroy, 1987: 44). Les variables lingüístiques –variables dependents– que definirem tot seguit se centren en aspectes d'ús de les categories morfològiques article determinat, pronom feble, adjectiu demostratiu i adjectiu possessiu. En els cinc casos que analitzarem es tenen en compte dues variants per a cada variable, per tant, partim d'una formulació binària que ha determinat la tria del programa d'anàlisi quantitativa GoldVarb 2.0. Les dues variants –patrimonial i innovada– que es recullen en cada cas corresponen a les que actualment es troben en règim de coexistència en l'ús oral de la Conca de Tremp: *lo, los / el, els* per a la variable A; *me, te, se / em, et, es* per a la variable B; *mos, –mos / ens, –nos* per a la variable C; *aguest, aguell, aguesta, agulla / aquest, aquell, aquesta, aquella* més les formes de plural corresponents per a la variable D, i *meua, teua, seua / meva, teva, seva* i plurals corresponents per a la variable E. A 3.1 hem indicat que en aquells casos en què el càlcul de

probabilitats sigui viable, s'obtindran, a més de dades freqüencials, probabilitats de pèrdua de la variant patrimonial.

Els pronoms febles i els articles definits són formes inaccentuades –*a priori* més proclius a variació morfofonològica– que s'inclouen dins de la classe dels clítics. Els clítics són elements àtons caracteritzats principalment per tres aspectes: *a)* recolzar-se en un altre element tònic amb el qual formen una unitat accentual, *b)* presentar un ordre i una posició determinats morfològicament, i *c)* gaudir d'un estatus a mig camí entre mots lliures i afixos independents (vegeu Todolí, 1998: 68). Els clítics plantejarien, doncs, un problema clàssic en la delimitació dels mots, ja que es tracta de morfemes o de conjunts de morfemes que tenen un comportament similar tant a afixos com a mots (Mascaró, 1986: 17). Sota la denominació de clítics s'apleguen elements sintàcticament diferents, a banda dels pronoms febles i dels articles definits, també es classifiquen dins d'aquest conjunt els articles indeterminats, les preposicions, les conjuncions febles o el verb auxiliar *haver*. En la tradició generativista, el terme clíctic s'usa de manera més restrictiva per designar únicament els pronoms febles¹⁰⁷.

---

¹⁰⁷ El concepte de clíctic ha estat desenvolupat dins de la tagmèmica, una teoria lingüística formulada als anys 50 pel lingüista nord-americà K. L. Pike. Aquesta escola parteix del concepte de *tagmema*, definit com aquella “*unitat gramatical mínima dotada d'una casella funcional dins una construcció gramatical (subjecte, predicat, modificador, etc.) i una classe d'unitats substituïbles que poden ocupar la dita casella (nom, sintagma nominal, pronom, infinitiu, etc.)*.” (Pérez Saldanya, Mestre & Sanmartín, 1998: 313).

Els pronoms febles són monosíl·labs accentuats que sempre cliticiten sobre el verb en un ordre determinat i independent de l'ordre dels complements verbals amb què es relacionen (Mascaró, 1986: 127). La terminologia més utilitzada per descriure la posició que poden ocupar les formes pronominals febles és *proclitics* –davant del verb–, i *enclitics* –darrere del verb. Tanmateix, diversos autors com Halpern (1998: 101) adopten una denominació diferent: *clitics especials* –concretament clítics verbals–, per esmentar aquells clítics que, com els pronoms febles, traspassen la barrera del mot accentuat i vénen condicionats per regles sintàctiques diferents als de la resta de mots no clítics:

“Special clitic elements in Catalan are functional particles. They are very important from overall appearance of surface structure (they mark the important syntactic relations of ‘case’ and reference) while keeping by necessity a very low profile in terms of semantic content” (Wanner, 1980: 115).

I *clitics simples*, que no presenten excepcions quant a la posició sintàctica, com és el cas de l'article definit o de l'auxiliar *haver* (la mateixa classificació es pot trobar a Pérez Saldanya, Mestre & Sanmartin, 1998: 64). Hi ha altres classificacions fetes a partir de la descripció de les propietats fonològiques com per exemple la de Wanner (1980: 112-115), que caracteritza els clítics especials a partir de l'atonicitat, *stresslessness*; el lligam, *attachment*, i la distribució, *placement*. L'article definit, en tant que clíctic simple, compartiria amb els pronoms febles dues d'aquestes característiques fonològiques: l'atonicitat i el lligam, atès que l'article cliticitzava de manera fixa sobre l'element inicial del sintagma nominal (Mascaró, 1986: 123).

Quant als adjectius demostratius i als adjectius possessius, es caracteritzen per supeditar-se al substantiu, que en determinarà el gènere i el nombre. Aquest és, precisament, l'aspecte que situa aquestes unitats dins el conjunt dels adjectius, ja que la seva funció no té contingut lexemàtic com la dels qualificatius, que són els adjectius per excel·lència (Badia i Margarit, 1994: 497). A més, els demostratius i els possessius, juntament amb els pronoms personals forts i els adverbis de lloc, constitueixen els elements dítics que corresponen a les tres persones del discurs.

4.1.1 Variable A: Pèrdua de la forma plena singular i plural de l'article definit masculí

Des de la perspectiva textual, l'article definit és una forma de cohesió gramatical, un cas de referència demostrativa amb funció identificativa i anafòrica (Halliday & Hasan, 1976: 71). La utilització de l'article definit vindria exigida per diverses condicions intratextuals – procedents de la frase anterior– i extratextuals –provinents del coneixement compartit i del coneixement general dels usuaris de la llengua–:

“L'article desenvolupa en el text una funció sintàctico-semàntico-pragmàtica; és a dir, exerceix un paper crucial en l'estudi de les relacions lineals de coherència o cohesió textuals (...) i, a més, és un constituent del text, atès que aporta informació de trets o especificacions semàntiques socialment esperades”. (Briz & Prunyonosa, 1987: 72)

L'estatus gramatical de l'article és un aspecte controvertit, perquè, com en altres casos de clítics, ha estat tipificat com a classe independent de paraula, però també com a morfema. Briz & Prunyonosa (1987: 21), per exemple, li atribueixen nivell de paraula:

“(...) l'article és fonamentalment una paraula (...) tot i que funcionalment i sistemàtica posseeix més valors morfosintàctics que lèxics; és un morfema, però un morfema especial, ja que, d'una banda, el seu valor és intralingüístic i textual i, de l'altra, té com a constituents els morfemes de gènere i nombre” (Briz & Prunyonosa, 1987: 21).

La gramàtica tradicional distingeix els articles dels pronoms febles. Tanmateix, des d'antic hi ha hagut hipòtesis que han considerat els pronoms com a part integrant de la classe dels articles definits (cf. Viaplana, 1981: 147). A pesar de les diferències que presenten els pronoms personals respecte de l'article, bàsicament pel que fa a declinació i a funcionament com a elements del sintagma verbal, aquesta hipòtesi va ser represa per la gramàtica generativa per explicar la pronominalització (vegeu Stockwell, Schachter & Partee, 1973).

Quant a la funció que desenvolupa l'article definit, tradicionalment se li ha atribuït capacitat de concreció i de substantivació i, segons diversos autors, capacitat per expressar gènere i nombre. Des de la gramàtica generativa, l'article és vist com actualitzador buit, és a dir, com a determinant sense significació independent, capaç d'actualitzar el nom des d'un punt de vista discursiu (Briz & Prunyonosa, 1987: 25).

Pel que fa a la posició, l'article ocupa el lloc inicial del sintagma nominal. Aquesta distribució comporta –seguint Briz & Prunyonosa (1987:

96-116)– diferents contextos d'aparició possibles: article + nom (1), article + adjectiu (2), article neutre + adjectiu (3), article + de + nom (4), article + adverbi de grau + adjectiu (5), article + adjectiu en aposicions (6), article + adjectiu possessiu (7), article + de + nom (8) i article + oració de relatiu (9), article + infinitiu (10):

- (1) *El conjunt*
- (2) *L'aspecte complex i el senzill*
- (3) *El tangible i l'intangible*
- (4) *El de mentida*
- (5) *Els més intel·ligents troben feina*
- (6) *Ell, el ros, és el meu germà*
- (7) *El meu company no ha vingut*
- (8) *El de mentida i el que no t'agrada*
- (9) *El que he volgut dir és que no tinc diners*
- (10) *El berenar*

Del ventall de possibilitats d'ocurrència que acabem d'exposar, en l'anàlisi tindrem en compte exclusivament els casos d'article definit masculí. Això significa que en singular l'article únicament podrà aparèixer seguit de mot –substantiu, adjectiu o infinitiu substantivat– començat en consonant. Per tant, ens circumscriurem als tipus (1), (2), (5), (6) (7) i (10) de la classificació esmentada més amunt. A més, hi hem inclòs els casos d'article personal seguit d'antropònims masculins començats per consonant, atès que en català nord-occidental aquest article coincideix amb les formes etimològica o reforçada. D'aquesta selecció es dedueix que hem descartat tractar els casos (3), (4), (8) i (9),

perquè corresponen al que s'ha anomenat article neutre (vegeu per exemple Solà, 1994: 27-38 i 309-313). Volem assenyalar que el corpus de treball inclou un bon nombre de construccions d'aquest tipus, en funció abstractiva o generalitzadora i en funció intensiva o emfàtica –per exemple: *lo suficientment interessant, lo següent, lo que comporta, lo de més avall*–, així com en locucions calcades del castellà –el cas de *per lo tant, per lo vist, a lo millor, etc.*– que resten pendents d'estudiar. Cal precisar que tampoc no s'han comptabilitzat en l'anàlisi quantitativa el destacable nombre de realitzacions de formes reforçades –per exemple, *el únic, el especialista*– i de formes plenes –casos com *lo informe, lo interessat*– que no redueixen davant mots començats en vocal. Aquesta situació també és relativament freqüent en el cas de l'article femení –per exemple: *la auditoria, la universitat*.

Situant-nos en la perspectiva diacrònica, segons es desprèn de la documentació antiga i d'acord amb la hipòtesi més generalitzada entre els especialistes en gramàtica històrica, l'article salat, derivat del demostratiu llatí IPSE, podria ser la forma general a tot el domini lingüístic probablement ja en el català preliterari, atès que en els textos llatins del segle X abunden diverses formes vulgars (Badia i Margarit, 1951/1994: 315). Ara bé, Moran (1984: 41-42) indica que també podria suposar-se que en certs indrets ILLU fos viu i conegut des d'antic:

“Per al bisbat d'Urgell, segons els documents publicats per Cebrià Baraut¹⁰⁸, és més freqüent l'article ILLU, tot alternant amb IPSU, en els documents del segle IX que no pas en els del X en què es fa molt rar;

---

¹⁰⁸ Es refereix a BARAUT, C. (1978): “Les actes de consagració d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)”. *Urgellia* I.

posteriorment reapareix a partir de la segona meitat del segle XI, potser amb un caràcter culte, no etimològic, en l'ús d'IPSU en llatí medieval, almenys pel que fa al Berguedà"

Cap al segle XI es comença a recollir en documents jurídics la penetració de les formes derivades del pronom demostratiu ILLE. El fet que aquest article, que es coneix habitualment en el món de la lingüística històrica com a article literari, aparegui en aquest tipus de documentació feudal ha fet pensar que hauria pogut sorgir per desfer l'ambigüitat generada per la confusió entre l'article salat femení *–sa, ses–* i les formes reduïdes dels possessius àtons de tercera persona, seguint Moran (1984: 49), això hauria pogut provocar la preferència cap a les formes *la, les*. Posteriorment, cap al segle XIII les noves formes literàries anirien desplaçant totalment IPSE, almenys segons es desprèn de la documentació jurídica. Tanmateix, en els segles posteriors es continuen documentant mostres de la supervivència de casos derivats de IPSE, en cert tipus de documents, especialment processos de crims, i en diferents zones del domini lingüístic. Així, per exemple, Rabella (1998: 256) en recull casos aïllats en un procés de crims barceloní de finals del segle XIV, mentre que Farreny (1986: 153) documenta aquest article aglutinat amb cognoms, en un procés de crims lleidatà del segle XV. Pel que fa a altres tipus de documentació, es troba escadusserament a les *Vides de Sants* rosselloneses de finals del segle XIII *–sa sua sang, s'entdemà–* (Coromines, 1971/1989: 314), mentre que no n'apareix cap cas al *Regiment de preservació de pestilència* del segle XIV (Veny, 1993: 147), en què les formes d'ús exclusiu són les derivades de ILLE.

Tot i la cautela amb què cal tractar les dades procedents dels textos escrits a l'hora d'extreure'n conclusions referides a l'ús oral de l'època i, especialment, a la datació dels estadis de canvi lingüístic (vegeu Martí i Castell, 1989: 31), sembla que l'existència escrita de formes derivades d'IPSE durant el final del segle XIII i tot el segle XIV –i fins i tot el segle XV, recordem que les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* (Badia i Margarit, 1950-1953 i 1999) prescriuen específicament l'article derivat d'IPSE: 166 *ça casa per la casa*– aportarien indicis que l'article derivat de IPSE tingués vigència en registres orals populars –cal no perdre de vista l'extensió actual d'ús especialment en el balear–, tot i que hagués entrat en un procés més o menys avançat de substitució. Rabella sintetitza la qüestió dels orígens de la manera següent:

“L'evolució i l'ús dels articles derivats de IPSE i de ILLE és un tema que presenta encara alguns punts foscos, sobretot en els orígens de la llengua i pel que fa a la distribució dialectal, per la qual cosa ha estat motiu de molts estudis. Sabem que durant l'alta edat mitjana l'article literari es va imposar en la llengua escrita –probablement a partir de la necessitat de defugir l'ambigüïtat entre l'article salat i el possessius àtons en la documentació jurídica–, i que a partir del segle XIII, els exemples derivats de IPSE són escassos en el català escrit. La documentació que posseïm fins avui i, sobretot, l'evolució de la llengua –que ha fet que, malgrat que gairebé no es reflectís en l'escriptura, es continués fent servir en algunes àrees geogràfiques– porta a parlar d'una diferenciació diastràtica, més que no pas diatòpica, en la llengua medieval. D'aquesta manera, sembla que, amb el triomf del model lingüístic de la Cancelleria, s'hauria anat imposant l'article derivat de ILLE com a forma culta; aquesta valoració passaria de la llengua escrita a la parlada, per la qual cosa l'article salat també retrocediria progressivament en la llengua oral: de primer, potser, es restringiria a les classes populars i posteriorment perdria terreny geogràficament.” (Rabella, 1998: 256)

L'evolució de la forma etimològica *lo*, *los* a la forma reforçada *el*, *els* resulta igualment incerta. Moll (1952/1991: 139) i Nadal & Prats (1982: 415) coincideixen a assenyalar que a partir dels segles XIII i XIV es generalitzaria la contracció de la forma etimològica masculina, *lo*, en la forma reforçada, *el*. Aquesta contracció, probablement produïda per un fals tall sil·làbic, apareixeria en aquest primer moment seguint la conjunció *e* i les preposicions *a* i *de*. Més endavant, aquest context inicial es generalitzaria a altres contextos, sembla que especialment darrere mots acabats en vocal: en la documentació feudal es recull l'aglutinació de la preposició *en* + l'article *lo* que dona la forma resultant *e-l* (Rabella, 1998: 176). El procés es completaria amb la incorporació de la *e* epentètica de reforç:

“Davant inicial vocàlica, lo es va reduir molt d'hora a l' (...) Idèntica reducció va experimentar la forma femenina singular la (...). D'altra banda, la forma lo precedida de vocal final i sobretot de les preposicions a i de, tan freqüents, en quedar adherida a aquestes en les formes al i del, resultava en certa manera reduïda a l' o el, i d'aquí provenen les formes reduïdes i reforçades masculines el i els.” (Moll, 1952/1991: 139)

Les edicions dels llibres de crims que hem utilitzat com a referents ens aporten indicis d'aquest procés. El llibre de crims lleidatà del segle XIV estudiat per Ahumada (1994: 23-24) presenta nombrosos casos de reducció sistemàtica de l'article singular masculí *lo* > *l* darrere de mots acabats en vocal, mentre que en aquest mateix context articulatori la forma plural *los* es mostra més conservadora. En aquest sentit, Rabella (1998: 175) recull, en el procés de crims barceloní del mateix segle XIV que ja hem citat, l'aglutinació de l'article masculí a la paraula anterior acabada en vocal. Al seu torn, els processos de crims lleidatans del segle

XV (Farreny, 1986: 154) dibuixen una situació d'alternança entre els casos de reducció i de no-reducció de *lo* darrere mot acabat en vocal, així com la presència de casos de contracció de *lo*, *los* amb les preposicions *a* i *de*. Alguns estudis han plantejat la possibilitat que aquesta generalització es trobés afavorida per la influència provençal sobre el model de llengua administratiu i diplomàtic de la Cancelleria Reial.

Diversos estudis i edicions de textos de segles següents procedents de diferents zones del domini lingüístic aporten dades sobre l'alternança de formes i el procés de canvi lingüístic. És el cas de l'estudi de Climent (1997: 292), que fixa l'aparició de la forma reforçada en la documentació eclesiàstica valenciana de finals del segle XVI, concretament en assentaments de sagraments a la parròquia d'Alboraia, i interpreta aquest fet com a indicador de l'entrada d'usos de la llengua popular en la llengua escrita. També la primera edició impresa del *Blanquerna* de Llull, editada el 1521 per Joan Bonllavi (es pot consultar l'estudi de Schmid, 1988: 72), utilitza les formes d'article definit corresponents al model medieval: *lo*, *los*, *la*, *les*. Sobre aquesta qüestió, Lleal (1992: 123) opina que durant tota la Decadència *lo*, *los* i *el*, *els* coexistirien en la llengua oral, excepte en balear. Les formes reforçades apareixerien especialment associades a les preposicions *a* i *de*, tal com indica majoritàriament la documentació de què es disposa, però no seria fins a finals del segle XIX que les formes reforçades s'imposarien en català oriental. A aquesta situació, hi hauria pogut contribuir el fet que el català nord-occidental tingués, als segles XVIII i XIX, certa preeminència com a model ortològic (vegeu 1.1.2 i Rossich, 1995: 148).

En qualsevol cas queda per determinar en quin moment les formes reforçades substitueixen les formes plenes en la llengua oral, atès que les formes etimològiques són les que conformen la tradició escrita fins al segle XX. Moran (1987/1994: 156), per exemple, consigna casos de no-reducció de la forma etimològica davant vocal –*en lo heretament*– al costat de contraccions darrere les preposicions *a* i *de* –*al expressat, del testament*– en un document familiar del segle XVIII. Possiblement, doncs, coexistien als segles XVIII i XIX, tot i que les formes etimològiques començarien a circumscriure's al medi rural:

“La substitució de les formes plenes per les reforçades ha estat lenta, àdhuc en el català central; ultra el manteniment de lo al Camp de Tarragona, l'article lo, los era usat al Rosselló i a la Cerdanya, mentre que al Vallespir i al Conflent usaven exclusivament el, els a començament de segle.” (Moran, 1987/1994: 156-157)

Per contrastar aquestes dades amb textos contemporanis editats i procedents de la Conca de Tremp, acudim a les ordinacions municipals. Es tracta d'un tipus de document comú de l'època de la Decadència que permet extreure dades de l'ús escrit de l'article definit a la zona d'estudi. Cal tenir en compte que són textos que presenten un format no gaire canviant al llarg del temps, que contenen un seguit de formes sintàctiques i lèxiques prefixades, però que s'adrecen a la població perquè tracten temes d'higiene i salubritat en el comerç i en la vida quotidiana. A les *Ordinacions municipals de Tremp* del segle XVI, editades per Prats (1988: 200-210), es recullen les representacions següents de l'article definit: *a*) davant de vocal apareix la forma plena –*ab lo exprés voler*–, *b*) amb les preposicions *a* i *de* es presenta en

contracció *–donar raó als Srs. Cònsols, i consentiment dels dits Srs. cònsols–*, però amb alguna vacil·lació *–a los poblats–*, i c) s’escriu com a forma plena quan segueix mots acabats en vocal, la preposició *per* i la conjunció *e* *–cada setmana lo dilluns, fora los portals, per lo ramat, per los seculars, e lo Sr. oficial*. A les ordinacions del segle XVII trobem característiques similars: sembla que s’ha sistematitzat la contracció de l’article definit ple amb les preposicions *a* i *de* *–la barra del mercat, sens llicència dels señors cònsols, y al acusador, ni als abeuradors–*, continua representant-se la forma plena darrere de mots acabats en vocal *–que lo disapte, tothom escombren los carrers–*, davant mot començat per vocal *–en lo armari, en lo altre armari–*, seguint la conjunció *y* *–y lo crestó, y lo vi perdut–* i la preposició *per* *–per lo dit mustasaf*. Aquestes característiques de la documentació escrita municipal del segle XVII procedent de Tremp coincideixen amb l’ús de l’article definit en les ordinacions municipals d’Esterrí d’Àneu del segle XVIII, editades per Català & Rella (1989: 149-160).

De manera breu hem exposat que les formes etimològica i reforçada de l’article definit començarien cap als segles XIII i XIV la seva coexistència que conduirà a la substitució progressiva de les formes etimològiques en contextos, zones i èpoques diferents. Tot seguit ens plantejarem si el pes del model literari, que probablement hauria portat a la substitució de l’article derivat de IPSE, i del context articulador, que hauria pogut contribuir a l’aparició de la forma reforçada a partir de l’article derivat de ILLE, serien encara avui factors que intervindrien a favor de la substitució de l’article etimològic en zones com la Conca de Tremp en què la forma plena és prevista encara com a tret patrimonial.

La pervivència durant aquest segle de les diverses variants d'article definit que hem presentat des de la perspectiva diacrònica és una qüestió àmpliament documentada en gramàtiques i manuals. A començaments de segle XX, per exemple, Meyer-Lübke (1925/1998: 144) recull els treballs de Carbó i de Rokseth que delimiten la presència de la forma de l'anomenat article salat a la costa entre el Ter i la Tordera, i a les Balears. Paral·lelament, Fabra (1918/1995: 27) aporta també informacions sobre l'ús i assenyala que la parla de Barcelona empra l'article definit masculí *lo* en alguna frase feta i darrere de l'indefinit *tot*, és a dir, de forma molt reduïda, pràcticament a nivell de forma lexicalitzada. Pel que fa a la varietat nord-occidental, Marvà (1932/1968: 152) dona per vàlida la vigència del sistema antic:

“L'article definit té generalment per al masculí la forma el a les contrades del català oriental i lo a la majoria del parlar occidental. Aquesta darrera era la forma més usual de la llengua antiga; la pròpia del català literari modern és el. La forma femenina de l'article davant els noms femenins és la. Els plurals respectius de el, lo i la són els, los i les” (Marvà, 1932/1968: 152)

Actualment, gramàtiques i manuals gramaticals i dialectològics descriuen aquest mateix sistema com a propi i vigent en la varietat nord-occidental:

“L'article masculí lo (sing.) i los (pl.). Són les formes més directament etimològiques i les corrents en català antic. S'han conservat en català nord-occidental, on avui són d'ús habitual (si bé en la llengua escrita que no sigui de to localista i en els registres formals hom acostuma d'emprar les formes generals) Exs.: lo pare, lo poble, los dies, los carrers.” (Badia i Margarit, 1994: 446)

Badia i Margarit es refereix també a certes expressions en què han quedat fixades les formes etimològiques: després de *tot* (*tot lo món*, per

exemple) i en expressions estereotipades. És la mateixa descripció de Fabra (1956/1988: 28):

“Una altra forma de l'article masculí és lo (plural los) usat encara en molts parlars catalans. A Barcelona no s'usa sinó en alguna frase estereotipada (Per lo senyal de la Santa Creu...) i se sent sovint darrera de tot. Ex.: Tot lo dia (al costat, però, de Tot el dia).”

I que també reproduïxen gramàtiques actuals:

“En català antic –i encara actualment en alguns parlars, sobretot els occidentals– s'usava lo, los en lloc de el, les. En català oriental aquests articles resten en frases estereotipades com tot lo dia” (Badia i Margarit, 1994: 163)

Aquestes reminiscències a què fa referència Badia i Margarit es manifesten també en els treballs dialectològics de l'*Atles lingüístic del domini català*: Veny & Pons (1998: 450) documenten l'ús esporàdic de l'article masculí *lo* en informants grans del domini oriental. Precisament, els contextos d'aparició d'aquesta variant són davant mot començat en consonant, encara que també es recullen alguns casos davant de mots començats en vocal.

En aquesta línia, diversos treballs i manuals de dialectologia recullen l'ús preminent de les formes etimològiques: Martí i Castell (1970: 66), per exemple, indica que *lo, los* és el sistema d'ús en el nord-occidental. Com a novetat aporta la informació que a la ciutat de Lleida recull formes reforçades precedides de les preposicions *a/de*, és a dir, documenta indicis fermes de canvi lingüístic en l'àrea urbana més gran de Ponent, possiblement en la línia que hauria intervingut en l'aparició de les formes reforçades. Aquest mateix aspecte –l'aparició de formes

d'article contracte *al*, *del* i de formes elidides darrere d'un context vocàlic— havia estat tingut en compte per Coromines (1935: 263-264) al parlar de la vall de Cardós i Vallferrera, dues zones del subdialecte pallarès que se li presenten amb un ús exclusiu de la forma etimològica. Veny (1989: 113, 140) i Alegre (1992: 177, 182) recullen el manteniment de la forma etimològica com a tret característic de la morfologia nord-occidental, i especialment del pallarès (Coll, 1991: 24). Badia i Margarit (1951/1994) havia establert que el lleidatà mantenia normalment l'article etimològic tot i que la forma reforçada *el* penetrés per la frontera amb l'oriental, sobretot per la part de la Seu d'Urgell. Seguint aquests indicis de la penetració de la forma *el* en el domini nord-occidental, ens sembla interessant afegir a aquesta panoràmica que s'estan registrant-ne de nous en l'àmbit de la toponímia. Ens referim concretament al cas de la comarca del Pallars Jussà, en què els informants entrevistats durant l'any 1999 per a l'elaboració del *Nomenclàtor Oficial de Toponímia Major de Catalunya*¹⁰⁹ han utilitzat l'article reforçat en els topònims previstos amb article etimològic: *lo Tossal* > [eltu'sal] (municipi de Tremp), *lo Codó* > [elko'Δo] (municipi de Senterada) o *lo Piolet* > [elpio'let] (municipi de Salàs de Pallars). Aquest fet resulta especialment significatiu si tenim en compte que la toponímia és un dels aspectes més conservadors de la llengua i que els

---

¹⁰⁹ Aquest projecte, encarregat pel Parlament de Catalunya, ha estat comandat per l'Institut d'Estudis Catalans i l'Institut Cartogràfic de Catalunya. En el treball de camp han col·laborat estudiosos locals i el Consorci per a la Normalització Lingüística, en el cas de la demarcació de Lleida a través de la seva xarxa territorial de serveis comarcals. Com a tècnic d'aquest organisme, vaig portar a terme el treball de camp del Pallars Jussà durant el segon semestre de l'any 1999 i el primer trimestre de 2000.

informants a què ens referim responen majoritàriament al perfil NORM – homes, majors de 55 anys i pertanyents a l'àmbit rural¹¹⁰.

Les dades de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català*¹¹¹ aporten informació més detallada i ja registren la presència de formes reforçades a diferents subdialectes del nord-occidental –concretament a Alins de Vallferrera, Palau de Noguera (tot i molt poc usat), Tolba o Les Paüls; és a dir, en localitats del pallarès, la Conca de Tremp i la Franja de Ponent– tot i que la presència de *lo* continua com a majoritària en les localitats enquestades de l'àmbit nord-occidental¹¹². També Riera (1992: 262) descriu els diferents contextos d'aparició d'una i altra forma en els parlars rurals d'Andorra. Segons els resultats de la seva recerca, les formes patrimonials es veurien restringides a contextos consonàntics. Tractant també la parla d'Andorra, Rabassa (1995: 24) es refereix al procés de desaparició progressiva de l'article etimològic en les generacions més joves. I, més recentment, Viaplana (1999: 169) documenta la coexistència de les formes *el* i *lo* a Tremp, el Pont de Suert, Sort, Balaguer i Lleida. En canvi, a les zones de Fraga i Tamarit, a la

---

¹¹⁰ Una altra informació complementària es troba a Beltran (1986: 48) qui, en la seva proposta específica d'estàndard oral per a les terres de l'Ebre, introdueix precisions contextuals pel que fa a la vigència del sistema antic en tortosí, circumscrivint l'aparició de *lo/los* a començament de tira fònica o bé seguint vocal o semivocal.

¹¹¹ A partir de la darrera consulta efectuada el 27 de setembre de 2000. Vegeu també Pons & Veny (1995).

¹¹² És el cas d'Àger, Agramunt, Alins de Vallferrera, Almenar, Amposta, Arbeca, Arfa, Bescaran, Cervera, Cubells, Esterri d'Àneu, Granyena de les Garrigues, Horta de Sant Joan, Isona, Linyola, Lleida, Mequinença, Móra la Nova, Ordino, Palau de Noguera, Peralta de la Sal, Peramola, Sanaüja, Sarroca de Bellera, Sopeira, Taüll, Tolba, Ulldecona, Vall-de-roures, Vimbodí i Vinaixa.

Franja de Ponent, així com als caps de comarca de les terres de l'Ebre – Gandesa, Móra d'Ebre, Amposta, Tortosa o Falset– descriu el manteniment de *lo* com a forma predominant.

Cal no perdre de vista que ens trobem davant d'un tret molt marcat¹¹³. Des del punt de vista prescriptiu, Fabra considerà que la incorporació de les formes reforçades de l'article definit al corpus normatiu suposava una operació de modernització de la llengua i justificà en diversos textos els arguments que el conduïren a decidir i a defensar l'accés de les formes reforçades a la normativa. Per exemple, a la correspondència que manté el 1911 amb Casas Carbó i Massó i Torrents –reproduïda a Lamuela & Murgades (1984: 252)– declara haver trobat un sistema per limitar l'ús de les formes asil·làbiques enclítiques (*lo, los, mos...*) a favor de les formes reforçades (*el, els, ens...*). En aquest mateix any, als acords de la Comissió de bases d'ortografia –també reproduïda a Lamuela & Murgades (1984: 279)– es reflexiona sobre el mateix tema, també esmentat a la *Gramàtica* de 1912 o a les *Converses Filològiques*:

“La llengua moderna ha tendit a l'eliminació de les formes plenes amb –o: nos, vos, los, lo. Davant del verb ja fa temps que el llenguatge de la capital ha reemplaçat totalment aquestes formes per ens, us, els i el” (Fabra, 1954-1956: 129)

En la nostra anàlisi prendrem en consideració la contribució de la codificació i la seva vehiculació recent a través de l'escola a la recessió

---

¹¹³ Colomina, Pont & Salvà (1986: 91-100) expliquen l'alternança *sa/la* en els malnoms de Tàrbena i justifiquen la tendència a la regressió de l'article salat per la burla a què estan sotmeses les particularitats lingüístiques de la zona.

de la forma etimològica en l'àmbit del català nord-occidental¹¹⁴. Recordem també que per a la varietat estàndard oral, la *Proposta* de l'IEC (1992/1999: 17) circumscriu l'ús de la forma plena de l'article definit masculí a l'àmbit intradialectal i a la parla informal.

A partir de la consideració de tots aquests aspectes i d'acord amb les coordenades de tractament probabilístic escollit per a l'anàlisi, la variable dependent A, corresponent a l'article determinat masculí, queda formulada per a l'anàlisi quantitativa com a *Pèrdua de la forma plena singular i plural de l'article definit masculí*.

4.1.2 Variable B: *Pèrdua de formes pronominals plenes singulars*

L'estructuralisme i el generativisme solen considerar els pronoms com a categoria sintàctica. Tanmateix, es tracta d'una categoria difícil de delimitar, amb una denominació etimològicament inadequada (vegeu Todolí, 1998: 19) i que pot arribar a presentar un funcionament oposat al de la resta de categories sintàctiques (vegeu Saragossà, 1994: 409). Si en el cas dels pronoms febles ens atenem a l'etimologia del terme *stricto sensu*, veiem que es tracta d'elements que no substitueixen noms sinó sintagmes i/o oracions senceres i que no apareixen en el lloc d'un nom, sinó que la seva posició precedeix o segueix el verb.

---

¹¹⁴ “Hi ha tot un seguit de formes dialectals que els mateixos parlants consideren com a tals, per la qual cosa no poden aspirar a l'ús formal: així l'article lo, els subjuntius en -o (no cantos) i els incoatius en -ix (patix) i en -isca (patisca), marcats com a rurals”. (Sistac, 1998b: 170).

Des de la perspectiva de la prosòdia, s'acostumen a distingir dues grans categories dins dels pronoms personals: els pronoms febles o àtons i els pronoms forts o tòpics. El sistema pronominal feble és un dels aspectes més originals i complexos de la llengua catalana¹¹⁵, un sistema de tretze unitats i d'unes cent cinquanta combinacions pronominals possibles, seixanta-cinc de les quals correspondrien a combinacions binàries (Ferrater, 1970/1981: 102). La complexitat a què al·ludíem es reflecteix en el grau d'atenció que ha rebut aquest tema en gramàtiques de referència i monografies, que s'han especialitzat en la descripció de la funció sintàctica dels pronoms a través de l'especificació de les diferents realitzacions sintàctiques que poden desenvolupar¹¹⁶ (Todolí, 1998: 66).

Des del punt de vista prescriptiu, les gramàtiques i els manuals gramaticals, que descriuen generalment una llengua uniforme, s'han de referir forçosament a aspectes divergents provinents de l'ús oral en tractar el cas del sistema pronominal àton, perquè el funcionament del nivell oral presenta diferències remarcables respecte del sistema pronominal normatiu¹¹⁷. En molts casos, tal com assenyala Wheeler (1989: 122) ens

---

¹¹⁵ Wheeler (1989: 122) assenyala que la variació formal que presenta el català en el sistema pronominal feble és un arcaisme, ja que la resta de llengües romàniques han tendit a la simplificació. Aquest fet es pot comprovar en el cas de l'article neutre *ho*, que no correspon exactament a cap altre pronom romànic, però sobretot en l'existència de quatre variants contextuals per pronom –plenes, reforçades, elidides i reduïdes– amb representació ortogràfica.

¹¹⁶ La funció sintàctica del sintagma relacionat amb el clíctic contribueix a determinar-ne les característiques morfològiques i sintàctiques, encara que es donin casos de no-biunivocitat entre el complement verbal i el clíctic com l'existència de clíctics sense referent, de clíctics amb més d'un referent o de referents a què correspon més d'un clíctic (Mascaró, 1986: 134).

¹¹⁷ Per a una anàlisi de l'ús dels pronoms febles no personals –*en*, *hi*, *ho*– en alumnes

trobem davant de solucions associables a etapes diferents d'evolució del sistema:

”La normativa dels pronoms febles, simples i agrupats, fou establerta partint de dades de la llengua antiga i de les solucions modernes, i completada per una acció conscient amb el fi de resoldre ambigüitats i emplenar buits. En resultà un conjunt consistent i lògic, no fàcil d'adquirir, però que, una vegada assimilat, es pot aplicar sense massa complicacions” (Badia i Margarit, 1994: 488)

Sembla que la intervenció conscient a què al·ludeix Badia i Margarit en la cita anterior respon en part a la intenció de Fabra de crear una ortografia simplificada i distintiva per als monosíl·labs relacionats fonèticament i sintàcticament amb el mot precedent. Fabra havia formulat la base del sistema pronominal normatiu¹¹⁸ a *Contribució a la gramàtica de la llengua catalana* (1868), guiat pel propòsit de la claredat i la precisió en la llengua escrita. El criteri lògic *un pronom = un referent* el va portar a rebutjar, per exemple, usos orals tan estesos com *els hi* referit a un únic antecedent¹¹⁹. El resultat és el sistema normatiu logicosemàntic i híbrid, en paraules de Solà (1973/1978: 54), que entronca amb les idees ortogràfiques fabrianes¹²⁰, és a dir, que se cenyeix a la voluntat de construir una ortografia unificada i distintiva tant des del punt de vista fonètic com gramatical (vegeu Segarra, 1985: 14).

---

de 2n i 3r de BUP o FP i 4t d'ESO de zones predominantment catalanoparlants i castellanoparlants, vegeu Argenter, Pujolar & Vilardell (1998).

¹¹⁸ Per al barceloní, vegeu Fabra (1913): “Els mots àtons en el parlar de Barcelona”. *Butlletí de Dialectologia Catalana* I, p. 7-17 i II (1914), p. 1-6.

¹¹⁹ *Els hi* representa diferents usos: el CI plural (*els*), els grups nominals que tenen com a primer pronom *els* més un altra pronom feble (*el, la, els, ho, en*), etc. Aquest fet traïa la precisió que per a Fabra requeria la llengua literària.

¹²⁰ Pel que fa a clítics bàsicament exposades a *Afixos pronominals y teoria de*

A 1.1.2 hem introduït la idea que a diferència de l'anarquia ortogràfica imperant, la morfologia es presentava bastant unitària durant el segle XIX, ja que seguia el model de Ballot, que propugnava, per exemple, “l'ús exclusiu de les formes plenes de l'article i dels pronoms àtons darrera pausa o mot acabat en consonant (lo vull, me mira, ne demana)” (Segarra, 1985: 90). En aquest moment, la irrupció del moviment anomenat *el català que ara es parla* passà a defensar aspectes de la llengua parlada, sobretot en els camps de la morfologia i del lèxic:

“En morfologia nominal se servien dels plurals en *-os* també quan el radical acabava en *st, sk* (*disgustos, llestos, cascos*) de les formes *meba, teba, seba* exclusivament de les formes reforçades de l'article i dels pronoms àtons, que no representaven, però, *per el, els, em, et...* sinó que, tímidament, substituïen per les formes reduïdes *'l, 'ls, 'm...* cosa que fou criticada anys després per Fabra (1981b: 387).” (Segarra, 1985: 90)

També hem esmentat que la normativització fabriana suposarà, en ortografia però sobretot en morfologia, un tall de continuïtat que ja s'havia començat a gestar a *Ensayo de gramática de catalan moderno* (1891: 5)¹²¹ on es descriu el sistema gramatical barceloní: “*qu'es el parlat, am petites modificacions en tot Catalunya, excepte en algunas comarcas de las provincias de Lleyda y Tarragona*”. En aquest treball ja es recollia l'ús pràcticament exclusiu de les formes pronominals reforçades. Fabra (1927/1980b: 171) va considerar, doncs, que la prioritització de les formes amb major extensió geogràfica per sobre de les formes antigues no comprometria l'acceptació del sistema.

---

l'apòstrof (1891).

¹²¹ Citem a partir de la referència de Solà (1987: 34).

Des d'un punt de vista fonètic, les seqüències pronominals presenten formes sil·làbiques i formes asil·làbiques, producte de l'atonicitat pròpia dels clítics:

“L'atonicitat típica dels clítics fa que puguin presentar sovint formes asil·làbiques. Ja en català antic els pronoms febles podien revestir fonamentalment dues formes, la sil·làbica amb estructures CV, CVC, V (se, te, me, ne, la, lo, li; vos, nos, los, les; hi, ho) i la asil·làbica, amb estructures respectives C, CC, C (s, t, m, n, l, l; us, ns, ls; y, u). Els diferents dialectes presenten un sistema més o menys allunyat d'aquest patró, principalment per l'extensió més o menys gran que donen a les formes anomenades <<reforçades>> (es, et, em, ens, els, etc.). Més que l'aparició d'una nova sèries de variants al·lomòrfiques dels clítics pronominals, el canvi històric ha consistit en la inversió de les formes bàsiques i les formes que en derivaven fonèticament.” (Mascaró, 1986: 141)

Les formes plenes de pronoms febles de primera, segona i tercera persones del singular –anomenades per Badia i Margarit (1951/1994: 292) *formes recolzades plenes*, ja que en rossellonès esdevenen tòniques en imperatiu– haurien passat a formes reduïdes o elidides segons es trobessin en contacte amb vocals anteriors o posteriors i, més endavant, haurien incorporat la *e* epentètica com a reforç articuladori, de manera que haurien generat les formes reforçades. Ens podríem trobar davant del mateix procés que hauria propiciat l'aparició de les formes reforçades d'article definit a partir de les formes etimològiques (vegeu Badia i Margarit, 1951/1994: 319, i 4.1.1).

Les traces d'aquesta evolució en la documentació antiga que ens serveix de referència serien les següents: en el cas del procés de crims barceloní del segle XIV estudiat per Rabella (1998: 176), es recull l'aglutinació gairebé sistemàtica dels pronoms febles de primera, segona i tercera persones a la paraula anterior o posterior, acabada o iniciada per

vocal. En canvi, tant en el procés de crims lleidatà del segle XIV analitzat per Ahumada (1994: 25) com en els processos de crims lleidatans del segle XV estudiats per Farreny (1986: 157), les unitats de pronom feble que apareixen en posició proclítica presenten sempre formes plenes, independentment de si el verb comença en consonant o en vocal. Ara bé, aquestes mateixes formes pronominals es redueixen si van precedides de vocal. Amb totes les reserves en extreure conclusions de la documentació escrita, podríem suposar que aquestes dades indicarien un major conservadurisme en la varietat nord-occidental.

Centrant-nos en l'àrea d'estudi, si sistematitzem la informació que aporten les *Ordinacions* de la vila de Tremp dels segles XVI i XVII (Prats, 1988: 200-210), observem que les formes pronominals simples en posició proclítica són sempre plenes, per tant, no es recullen casos d'elisió amb verbs començats en vocal, ni tampoc casos de reducció amb vocals precedents –*los excesos se fan, se hagen*–. En canvi, al document corresponent al segle XVII es troben casos de reducció en contacte amb vocals precedents, especialment amb l'adverbi de negació –*que a ninguna hora del dia ni de la nit nos puga llansar brutícies*–, i amb la conjunció *que* –*ques pese ab balances (...) y lo ques pesarà perdut*–. Es tracta d'una pràctica freqüent, però no generalitzada, ja que en el mateix document abunden casos de l'altra variant com per exemple *que se atrevesca, que se segueixen, no se puguen*. Pel que fa al contacte amb les vocals següents, es mantenen les formes plenes –*sinó ahont se acostuma*– amb un cas d'elisió –*ni porte més pasta de la que ses manada*.

Diacrònicament, les formes pronominals plenes són, doncs, les formes patrimonials, això és, aquelles més acostades a l'ètim llatí. Les mostres més antigues de formes elidides es troben davant de verb; de fet, es tracta de l'inici del mateix procés d'eliminació de les formes asil·làbiques que, passant per la producció de les formes reduïdes, conduirà a l'aparició de les formes reforçades. El procés d'uniformització dels pronoms febles es produeix en totes les llengües, però el català presenta la peculiaritat de funcionar en sentit contrari a la tendència general que consisteix a generalitzar a favor de les formes sil·làbiques:

“Las formas reforzadas son de adquisición relativamente reciente en la lengua catalana, pertenecen especialmente al habla barcelonesa, y aún hay que afirmar que no sólo son las únicas usadas en la propia modalidad de la capital, sino que incluso se admiten como correctas las formas plenas correspondientes del singular; así (...) no són incorrectas las soluciones me deia (...); de las formas plenas medievales (me, nos, te, se lo, los, ne) se llegó a las asilábicas (m, ns, t, s, l, ls, n) tanto apoyadas por enclisis (hoy reducidas) como por proclisis (hoy elididas), y de éstas, por anteposición de la vocal de apoyo (la e neutra), se ha llegado, en barcelonés, a las formas que llamamos reforzadas (em, ens, et, es, el, els, en)” (Badia i Margarit, 1962: 171)

La gramàtica normativa (Fabra, 1918/1995: 43-48) preveu l'ús de formes pronominals plenes singulars de primera, segona i tercera persones del singular en els contextos següents:

- a) en posició enclítica, immediatament després de verb acabat en consonant o en *u*: *dir-te*

- b) immediatament davant de verb, Fabra (1918/1995: 43) assenyala que “*són possibles les formes me, nos, te, vos, se, lo, los, ne, i les formes em, ens, et, us, es, el, els, en. Cal, però, advertir que, en aquest cas, nos, lo i los són arcaics o dialectals, i que, en general, les formes reforçades (em, &.), i àdhuc us, són preferibles a les plenes”.*
- c) en posició proclítica, més destacadament és vigent l’ús de *se* davant de verbs començats per *s-*, *ce-*, *ci-*: ***se celebra***
- d) en combinació binària en posició proclítica, davant d’un altre pronom que no sigui *hi*, *ho*, són preceptives *me*, *te*, *se*: ***me l’embolicaràs***

Generalment, els manuals gramaticals contemporanis –ens referim per exemple Ruaix (1998: 73-74) o Badia *et al* (1997: 210-211)– obvien preveure l’ús de les formes plenes en posició proclítica immediatament davant de verb començat en consonant. Puntualment es recorda que es tractaria d’un ús circumscribit a expressions estereotipades del tipus *com te dius?*, *Déu vos guard*, *tant se val*. Possiblement aquesta interpretació restrictiva de la normativa estigui relacionada amb l’escàs ús actual d’aquestes formes en català central.

Pel que fa a l’ús oral formal, la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (IEC, 1992/1999: 22) estableix que l’ús proclític de les formes plenes *me*, *te*, *se* davant consonant és admissible en l’àmbit general. Sobre aquesta qüestió, ens referim a dues propostes formulades per a diferents varietats occidentals: Polanco (1987b/1990: 79), en la seva proposta morfosintàctica per als mitjans de comunicació valencians, recomana, en posició proclítica i tant a nivell escrit com oral, que l’ús sistemàtic sigui a favor de les formes reforçades, de manera que les formes plenes quedin per a l’ús col·loquial. Aragonés (1995: 42), en el

seu manual per a l'ús oral a la zona de l'Ebre, recomana, d'acord amb la normativa, l'ús de formes plenes de pronoms de primera, segona i tercera persones singular i plural davant verb iniciat en consonant, i davant mot començat per [s-]. La resta de formes que considera no recomanables són: l'alteració d'ordre pronominal *me se, se me, te se, se te*, etc. i la no-reducció de *me, te, se* davant els pronoms *hi, ho: se ho*.

Des de la perspectiva dialectològica, Badia i Margarit (1994: 468) resumeix la situació que hem anat exposant en assenyalar que el català nord-occidental, en tant que dialecte conservador, manté les formes plenes en posicions que el dialecte oriental ha pràcticament abandonat. No obstant això, Colomina (1999: 23) fa notar que ens trobem davant d'un aspecte amb força excepcions, perquè el baleàric usa assíduament formes plenes, mentre que el valencià incorpora un gran nombre de formes reforçades. Fixant-nos en el domini nord-occidental, Veny (1989: 134) i Alegre (1992: 178) ratifiquen que les formes plenes són habituals en posició proclítica en la varietat nord-occidental. Coromines (1935: 264) comprova que les formes plenes són les pròpies de la parla de Cardós i Vallferrera, tot i que esdevenen elidides davant de verb començat en vocal i es redueixen seguint mot acabat en vocal, a pesar de certa tendència a conservar la forma plena¹²². Per la seva banda Riera (1992: 73) indica que en els parlars rurals d'Andorra conviuen actualment les formes plenes amb les formes reforçades, malgrat registrar certa preferència per aquestes darreres, excepte en el cas de *ens*. Més recentment, Viaplana (1999: 161-162) recull l'ús generalitzat de les

---

¹²² En general, l'aranès mantindria les formes plenes (Coromines, 1990: 83).

formes reforçades singulars en posició proclítica davant de consonant – així com formes elidides davant vocal i formes reduïdes darrere vocal – en els caps de comarca que correspondrien a les àrees del pallarès, el ribagorçà i el lleidatà¹²³, mentre que l'ús de formes plenes davant de consonant es recolliria a localitats de la zona de la Franja de Ponent i del subdialecte tortosí¹²⁴.

A tenor del que acabem d'exposar, la variable B queda delimitada i formulada com a *Pèrdua de la forma plena de les unitats pronominals singulars de primera, segona i tercera persona de CD i CI en posició proclítica* (vegeu Taula 4.1). Els contextos articuladoris a què se circumscriu són els següents:

- 1) posició proclítica de verb començat en consonant: *em/me sembla*
- 2) la primera unitat en combinacions pronominals binàries en posició proclítica en què la segona unitat siguin els pronoms *hi, ho: t'ho /te ho diu*
- 3) la segona unitat en combinacions pronominals binàries en posició proclítica: *se'm/se me transparenta*

Taula 4.1 Variable B: pèrdua de la forma plena de les unitats pronominals singulars de primera, segona i tercera persones de CD i CI en posició proclítica

formes plenes	formes reforçades/formes elidides
---------------	-----------------------------------

¹²³ Concretament a la Seu d'Urgell, Sort, el Pont de Suert, Tremp, Balaguer, Lleida, les Borges Blanques, Tàrrrega i Cervera.

¹²⁴ És el cas de Fraga, Benavarri, Tamarit, Vall-de-roures, Gandesa, Móra d'Ebre, Falset, Tortosa i Amposta.

me, te, se me ho, te ho, se ho, me hi, te hi, se hi se me, se te	em, et, es m'ho, t'ho, s'ho m'hi, t'hi, s'hi se'm, se't
---	--

Atès que l'anàlisi se situa en un nivell estrictament morfològic, entenem la tercera persona del singular en sentit ampli, així doncs, inclou les funcions següents: el pronom de complement directe, el pronom de complement indirecte, el pronom reflexiu, el pronom recíproc singular, i el pronom anomenat impersonalitzador, usat en construccions passives, recíproques i impersonals. Tanmateix, a 5.2 concretarem i justificarem una restricció contextual que aplicarem al tractament probabilístic.

4.1.3 Variable C: Pèrdua de la forma pronominal plena analògica de primera persona del plural

La variant dialectal de primera persona del plural *mos*, que s'hauria originat per analogia amb la forma de primera persona del singular *me* (Moll, 1952/1991: 136), i segons Badia i Margarit (1951/1994: 292) paral·lelament al pronom valencià *matros*, es presenta distribuïda per tot el català occidental i altres zones del domini lingüístic. A continuació revisem diversos treballs centrats en l'ús oral formal en l'àmbit occidental que aporten informació sobre la vigència d'aquesta forma. Per al valencià, Polanco (1987a/1990: 79) ens informa que la forma *mos* és “*absolutament vulgar*” i aquesta forta connotació l'hauria fet desaparèixer en l'ús oral del valencià; en canvi, la forma *vos*, que no presenta aquestes característiques

de tret marcat, es mostraria més resistent al canvi per *us*. Per a l'ús oral formal a la zona de l'Ebre, Aragonés (1995: 42) no considera que *mos* sigui recomanable en cap posició i amb cap combinació –per exemple *mo'l*, *mo'n*, etc. De fet, aquest model se cenyeix a la *Proposta* d'estàndard oral de l'IEC (1992/1999: 22), que no menciona aquesta variant. Aquest fet contrastaria, tanmateix, amb la vitalitat d'ús que s'atribueix a aquesta forma analògica, i en general a les formes plenes en posició proclítica, en diverses varietats del català actual, concretament en les dues grans varietats occidentals: el valencià (Veny, 1989: 163) i el nord-occidental (Veny, 1989:134), així com també en els parlars balears (Veny, 1989: 93; Veny & Pons, 1998: 454). Un dels treballs dialectològics clàssics sobre la varietat nord-occidental que ha aportat informació sobre aquest aspecte és l'estudi sobre el parlar de Cardós i Vallferrera, en què Coromines (1935: 263) constata que *mos* és la forma d'ús corrent i invariable en qualsevol context¹²⁵. Més recentment, Viaplana (1999: 161-166) apunta que la forma plena analògica de primera persona del plural manté un ús oral més extens que el de les formes singulars. Segons aquest estudi, *mos* seria la forma proclítica i enclítica usada a la zona de la Franja de Ponent i del tortosí, però també a les Borges Blanques, Sort, Balaguer i Lleida. Segons això, l'ús de la forma reforçada en posició proclítica, *ens*, se circumscriuria a la major part de la zona que Viaplana anomena *orientalitzant* –concretament les localitats de la Seu d'Urgell, Tàrrrega i Cervera–, a més de Tremp, classificada en l'àrea de *transició*, i el Pont de Suert, localitat de la zona *occidentalitzant*. *A priori*, els indicis que es podrien entreveure en aquestes dades apuntarien, per un cantó, que la forma plena analògica de primera

---

¹²⁵ També l'aranès actual presentaria la forma *mos* –pronunciada *mus*– invariable

persona s'hauria mostrat més resistent a la innovació que no les formes singulars recollides a la variable B; per un altre cantó, dibuixarien una via d'innovació que s'iniciaria i avançaria especialment en posició proclítica.

Des de la perspectiva diacrònica, no hem obtingut casos de la variant analògica de la documentació que hem utilitzat com a referència: els processos de crims lleidatans del segle XV (Farreny, 1986: 157-159) recullen ocurrences de formes reduïdes en posició proclítica del pronom de primera persona plural *-Qué.ns ha a:fer lo pa:her?*; en el document del segle XVIII corresponent a les *Ordinacions* d'Esterrí d'Àneu apareix un sol cop en la forma *nos: nos vullan patrocinar*, en una seqüència ritual prèvia a la formulació de les capitulacions. En qualsevol cas, aquestes dades corroborarien que la forma plena *nos* hauria estat la forma literària i que *mos* no hauria accedit a la llengua escrita.

Arribats a aquest punt, caldria destacar altres fenòmens de l'ús oral actual. És el cas de la forma normativa en enclisi *-nos* (Fabra, 1918/1995: 43), que presenta la variant *-[ze]* –per exemple *[tru'βemz↔]*– d'ús generalitzat en català central (Badia i Margarit, 1994: 469). També en valencià col·loquial es dona la reducció de *ens/us* i *mos/vos* a *es* associat a verbs pronominals o amb usos reflexius o recíprocs (Polanco, 1987b/1990), i en àrees com el Camp de Tarragona es pot trobar alternant amb l'occidentalisme *mus* (Mariner, 1985: 595). Un dels propòsits de recerca preveu observar si les solucions característiques de la varietat central com l'addició de vocal de suport entre verb i pronom en posició proclítica i

---

(Coromines, 1990: 84).

enclítica¹²⁶ –el cas de *ens e sembla*– deixen traces en l'ús oral forma nord-occidental com a conseqüència del contacte interdialectal, de la influència dels mitjans de comunicació, etc.

La variable *Pèrdua de la forma plena analògica mos de primera persona plural CD i CI* es limita als contextos articulatoris següents (vegeu Taula 4.2):

- 1) en unitats en posició proclítica: *ens/mos diuen*
- 2) en unitats en posició enclítica: *digueu-nos/mos*
- 3) en combinacions binàries en posició proclítica o enclítica: *ens n'/mo n'anem, anem-nos-en/mo'n*

La forma plena de segona persona plural, *vos*, ha estat descartada de l'anàlisi, perquè es troba pràcticament eradicada en l'ús oral de la Conca de Tremp, substituït per *us*¹²⁷ en tots els contextos. Una dada que pot contribuir a corroborar aquesta situació és el fet que en el corpus d'estudi no se n'hagi documentat cap cas.

---

¹²⁶ Sobre aquest cas, Coromines (1971/1989: 309) ja trobava que en les *Vides de Sants* rosselloneses de finals del segle XIII apareixien mostres d'intercalació de *e* epentètica en certes combinacions pronominals –*dóna 'ns-e-la*, per exemple, en coocurrència amb *dóna 'ns-el*. Aquest fenomen, especialment associat a pronoms acabats en –*s*, li fa pensar que la incorporació de la epèntesi es produiria per analogia. Per la seva banda, Badia i Margarit (1962: 203-209) considera que aquest coixí fonètic estava destinat a evitar el contacte entre consonants, també entre dos pronoms, i que és a l'origen de l'aparició de les formes reforçades.

¹²⁷ La forma *us* apareix usada com a forma exclusiva de pronom de segona persona plural en unitats, en posició proclítica –*us entenc*– i enclítica –*porteu's [por'tews] les cadires*– i en combinacions, sovint reduït a *o/u* –*us el [ul]/[ol] portarà, va donarvos-les [do'naw-les]*. Sembla que en lleidatà, aquesta tendència no seria tan acusada, ja que *vos* s'usaria encara en combinacions de tipus: *us el donarà > vo'l donarà*

Taula 4.2 Variable C: pèrdua de la forma plena analògica *mos* de primera persona plural de CD i CI

forma plena	forma reforçada/forma elidida
<p>mos mos ho, mo'l, mo'ls mo li, mo'n, mos ho</p>	<p>ens ens ho, ens el, ens els ens li, ens en, ens ho</p>

4.1.4 Variable D: Pèrdua de les variants sonoritzades de l'adjectiu demostratiu

En el domini lingüístic català, els demostratius presentarien, en els orígens –segles XII i XIII–, un règim de coexistència entre: *a*) formes simples derivades dels demostratius llatins –ISTE-ISTA, que generarien *est*; *esta*; IPSE-IPSA, que desembocarien a *eix*, *eixa*; i ILLU-ILLA, que esdevindrien *lo*, *la*–; amb *b*) formes reforçades, resultants del reforç de les formes simples amb les partícules ECCE, ECCU –ECCU-ISTU > *aquest*; ECCU-ILLU > *aquell*–, a causa de l'afebliment que les formes simples començaren a patir en el llatí vulgar per la seva posició i la seva funció (vegeu Badia i Margarit, 1951/1994: 310; Moll, 1952/1991: 138; Coromines, 1980-1991: VII, 716). Aquesta dualitat de formes es manifesta en la distribució geogràfica que coneixem avui: es formes *este*, *esta* circumscrites fonamentalment al valencià¹²⁸, i les formes *aquest*, *aquesta* més generals a la resta del domini. Concretament, el sistema demostratiu es

---

(vegeu Casanovas & Creus, 1999).

¹²⁸ També se'n troba traces, per exemple, en el ribagorçà i en altres zones del domini lingüístic (Coromines, 1980-1991: III, 717).

caracteritza per incloure tres graus locatius, corresponents a les tres persones del discurs –*aquest, aqueix, aquell*–, que en el valencià són *este, eixe, aquell*. Tanmateix, en la resta del català contemporani aquests tres nivells s’han reduït a dos en l’ús corrent: el de proximitat –*aquest*– i el de llunyania –*aquell*–, mentre que la forma *aqueix* és una forma residual que es recull en zones determinades del domini lingüístic com el Camp de Tarragona, el mallorquí (ALDC: 2092), en la parla rural d’Andorra, que mantindria la forma morfològica però sense diferenciació semàntica de segon grau (Riera, 1992: 63), i també en l’àrea ribagorçanopallaresa.

El pallarès actual i la parla de la Conca de Tremp –vegeu per exemple Sistac (1998a: 68) per al parlar d’Àneu o les respostes 2092 a 2094 i 2101 a 2102 de l’ALDC– presenten variants sonoritzades de demostratius, tant en les formes de proximitat, *ague(s)t*, com en les de llunyania, *aguell*. Aquest tret i la seva distribució també es pot trobar ressenyat a Badia i Margarit (1951/1994: 313), Moll¹²⁹ (1952/1991: 138), Veny (1989: 140), Coll (1991: 25), Sistac (1998a: 68). En el mateix sentit, Coromines constata, a l’estudi de la vall de Cardós i la Vallferrera (1935: 34), al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (1980-1991: III, 718) i a la gramàtica de l’aranès (1990: 95), que la variant sonoritzada *aguet* és d’ús general al Pallars Sobirà, Pallars Jussà i Alta Ribagorça en coexistència amb la variant *aquet*. Cal puntualitzar que el ribagorçà –en referim sempre a la part de l’actual comarca de l’Alta

---

¹²⁹ Al DCVB (Alcover & Moll, 1930-1962: I, 316, 804) també es documenta la coexistència de variants formals *aquest, aquet, aguet*, etc., a la zona del pallarès, la zona nord del ribagorçà i la Conca de Tremp.

Ribagorça– disposa d’un sistema més complex, en el qual es troben també les formes sonoritzades (vegeu-ho a Veny, 1989: 146 i a també Alegre, 1992: 187) i reminiscències de *eixo, eixa; esto, isto* (ALDC: 2092). Precisament, l’origen incert d’aquesta sonorització dels demostratius ha estat tractat per Veny (1989: 40) –també per Alegre (1992: 183)–, que l’atribueix a una possible influència de l’aranès. Certament, l’aranès actual presenta formes sonoritzades en el grau locatiu corresponent a la primera persona (vegeu Taula 4.3), que haurien pogut estendre la seva influència a la zona ribagorçanopallaresa del català.

No obstant això, ens trobem davant d’un canvi fonètic difícil d’estudiar, ja que sembla que a partir de la documentació històrica no ha estat possible establir-ne l’origen ni l’antiguitat. Així doncs, ens valem de notícies i aspectes puntuals per articular una hipòtesi de treball. En aquest sentit ens pot ajudar Coromines (1965: 121) que sosté que el romanç primitiu parlat al Pallars i a la Ribagorça hauria presentat solucions similars a la d’altres parles veïnes com el gascó o l’aragonès. Aquesta qüestió és tractada també per Moran (1983/1994: 129-140) en l’anàlisi d’un document de la primera meitat del segle XII procedent del monestir de Santa Maria de Lavaix (Alta Ribagorça) en què, entre d’altres trets, documenta casos de demostratiu neutre *ço*, que és una forma corrent en occità i en aragonès. També al fragment de la versió catalana del *Liber iudiciorum* procedent de Conques (Pallars Jussà), Moran (vegeu Baraut & Moran, 2000: 27) recull *akesta, akel, akela, akeles* com a formes ordinàries del demostratiu, juntament amb la forma occitana *akil*.

Taula 4.3 El sistema demostratiu en l’aranès actual (Ané, Ané & Sans, 1994: 27-28)

	Aciu	aquiú	aquiú dela
--	------	-------	------------

Masculin singular	aguest ¹³⁰	aqueth	aqueth
Femenin singular	aguesta	aquera	aquera
Masculin singular	aguesti	aqueri	aqueri
Femenin singular	aguestes	aqueres	aqueres
Neutre	açò, çò	aquerò	aquerò

Tanmateix, dèiem que no coneixem casos de representació en l'escriptura de la sonorització posterior¹³¹. Tampoc no n'hem recollit cap cas en els textos escrits de l'època moderna que hem utilitzat de referents per a la caracterització de les variables: les *Ordinacions municipals de Tremp*, dels segles XVI-XVII (Prats, 1988), i les *Ordinacions municipals d'Esterrí d'Àneu*, del segle XVIII (Català & Rella, 1989). En canvi, aquestes variants sonoritzades apareixen freqüentment en textos contemporanis de caràcter etnogràfic que reproduïxen la parla del Pirineu com a l'obra de Joan Lluís –vegeu, per citar-ne alguns exemples, *Records de la meua vida de pastor* (1955/1994) i *El meu Pallars* (1979)– o de Colom (1996), fet que confirma documentalment la seva vitalitat durant el segle XX.

Una altra aportació sobre el possible origen de les variants sonoritzades es troba a Coromines (1980-1991: III, 718; 1990: 95), qui circumscriu la sonorització al grau locatiu de primera persona –tal com hem vist que succeeix en l'aranès actual– i sosté que es tracta d'un cas “*de sonorització, per dissimilació, davant la sorda recolzada –t–, que segueix*”.

---

¹³⁰ Coromines (1990: 95) estableix que, a diferència del català, l'aranès tendeix a no emmudir la –s– ni tampoc la –t–, malgrat que en aquest darrer cas es pugui sentir emmudida davant consonant. Tanmateix, hem pogut escoltar ambdós demostratius singulars de primer grau, també amb la pronúncia de –s– emmudida: *aguet, agueta*.

¹³¹ Coromines recull aquesta forma en alguns textos escrits, però l'atribueix a error d'escriptura (vegeu 1980-1991: III, 718).

És a dir, que ens trobaríem davant d'un procés de canvi fonètic en els demostratius, que s'hauria iniciat en les formes masculines singulars de primera persona a partir d'una sonorització per dissimilació $k-t > g-t$ (sord-sord $>$ sonor-sord). De fet, Coromines no considera que aquest fenomen es doni en els altres graus¹³²; però Alcover & Moll (1930-1962: I, 316) documenten variants sonoritzades de demostratius de tercera persona a diverses poblacions d'un ampli radi de territori equivalent a la mateixa extensió que tindria la variant sonoritzada de primera persona, això és, a la vall d'Àneu, la vall de Boí, la vall Fosca, la Ribagorça del nord o la Conca de Tremp. A nivell merament perceptiu i tal com tindrem ocasió de corroborar amb les dades del corpus, aquestes variants són plenament vives en la parla de la Conca de Tremp. En qualsevol cas caldria aprofundir més en el coneixement de l'origen d'aquesta sonorització, bé explorant més intensament les hipòtesis que s'han plantejat, és a dir, intentant establir de forma més concreta altres influències de l'aranès sobre el pallarès; bé resseguint les traces del substrat bascoide (vegeu 2.1.3.1) i les coincidències amb l'altoaragonès que apuntàvem més amunt. Entre aquestes característiques particulars influenciades pel substrat, que bàsicament es recullen en la toponímia, hi ha un nombre significatiu de topònims que, a diferència de la resta del català primitiu (vegeu Segarra, 1982: 25; Nadal & Prats, 1982: 279-280), es presenten sords (podeu consultar Coromines, 1965: 128-129; Sanchis Guarner, 1980: 58). Aquest fet podria indicar que seria possible que a la zona pirinenca no hi hagués

---

¹³² “Quant a l'altre demostratiu, aqueixa forma *aguell* crec haver-la sentida algun cop rarament; però puc garantir que és estranya tant a la Vall d'Aran com a Cardós i Vall Ferrera, i em sembla que també a la Vall de Boí” (Coromines, 1980-1991: III, 718).

hagut sonorització de les oclusives intervocàliques *p*, *t*, *k* en aquesta època primitiva, de manera que quan més endavant es produí la sonorització, hauria estat un fenomen força generalitzat, generant ultracorreccions com la dels demostratius. Amb aquesta hipòtesi l'aparició de les variants sonoritzades dels demostratius se situaria en un estadi antic¹³³.

Situant-nos novament en el plànol sincrònic, un altre dels aspectes de què ens ocuparem en l'anàlisi fa referència a la pronúncia actual: es tracta de la reducció de *-s-* en el masculí singular i plural, de primer grau i davant de vocal, que afectaria bona part del domini lingüístic –almenys en la zona del nord-occidental (vegeu ALDC: 2094)– i que en la varietat estàndard oral caldria sensibilitzar.

Les dades que recollim del corpus per al seu processament i anàlisi són els casos d'adjectiu demostratiu, els adjectius determinatius en la gramàtica tradicional, que es classifiquen com a adjectius bàsicament pels aspectes relacionats amb la flexió (vegeu Badia i Margarit, 1994: 497) i que queden establerts segons mostra la Taula 4.4.

Taula 4.4 Variable D: pèrdua de les variants sonoritzades de l'adjectiu demostratiu

formes sonoritzades	formes generals
ague(s)t, aguestos / aguell, aguells aguesta, aguestes / aguella, aguelles	aque(s)t, aguestos / aquell, aquells aquesta, aquestes / aquella, aquelles

---

¹³³ Font: Drs. Josep Moran i Joan Anton Rabella.

4.1.5 Variable E: Pèrdua de les formes femenines plenes en *u* dels adjectius possessius d'un sol posseïdor

Els possessius presenten formes tòniques o fortes i àtones o febles de primera, segona i tercera persones. Les formes fortes masculines deriven de MEUS, TEUS, SEUS del llatí vulgar, analògiques de MEUS, TUUS, SUUS del sistema clàssic, i que en català originaren *meu, teu, seu*. Per al femení, les formes més antigues són *mia, tua, sua*, provinents de MEA, TUA, SUA, que anaren quedant fora de l'ús corrent i se substituïren per les formes *meua, teua, seua*, al seu torn derivades per analogia de les masculines a partir del segle XIII (Veny, 1971: 128). Aquestes formes, que haurien estat generals a tot el domini (vegeu Coromines, 1980-1991: VII, 883), es troben actualment en rossellonès (Veny, 1989: 65), valencià (Veny, 1989: 163), nord-occidental i parcialment en balear (Moll, 1952/1991: 137). *Meva, teva, seva* són les variants en la resta del Principat (Moll 1952/1991: 137; Badia i Margarit, 1951/1994: 305-306 i 1994: 503-504). Dins del nord-occidental, doncs, el pallarès es caracteritza per l'ús general de formes en *u* per al femení (Coromines, 1935: 34; Coll, 1991: 25; Sistac, 1998a: 68), com també succeeix en altres parles pirinenques com en el ribagorçà, la parla d'Andorra (Riera, 1992: 64) o el lleidatà.

Tot i l'ús des de ben antic de les variants femenines amb *u* (vegeu Coromines, 1980-1991: VII, 883), la substitució de les formes etimològiques *mia, tua, sua* apareix prescrita al segle XV als casos 206-208 de les *Regles de esquivar vocables* (Badia i Margarit, 1950-1953 i 1999: 329-330) i, al segle XVI, Joan Bonllavi continua decantant-se exclusivament per aquestes formes antigues, encara que les formes

analògiques *meua, teua, seua* ja estiguessin molt esteses en l'ús oral (vegeu Schmid, 1988: 76).

Les formes febles *mon, ton, son*, etc., que provenen d'una síncope en les formes del llatí vulgar, també apareixen des dels orígens de la llengua (cf. Coromines, 1980-1991: VII, 883), tot i que aniran essent progressivament substituïdes fins avui dia¹³⁴, que apareixen circumscrites a noms de parentiu (Fabra, 1918/1995: 57; Wheeler, 1989: 121).

En el terreny de l'estàndard oral, la *Proposta* de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC, 1992/1999: 20) preveu que l'ús de les variants en *u* i en *v* sigui propi de l'àmbit general. Per a la llengua escrita, el diccionari normatiu (IEC, 1995: 1669) recull els femenins en *u*, previsió que ja apareixia a la gramàtica de 1918 (Fabra, 1918/1995: 56), i que ha començat a posar-se en pràctica en diferents instàncies del domini nord-occidental del sector de la demarcació de Lleida com l'edició catalana del diari *Segre*¹³⁵ o la Universitat de Lleida. En canvi, a nivell dels mitjans de comunicació orals, concretament a la ràdio s'opta majoritàriament per l'ús de les variants en *v* (Creus, González, Julià & Romero, 2000: 153-162). En el sector de la demarcació de Tarragona corresponent al domini del tortosí, el *Diari de Tarragona* compta amb una edició especial per a la zona des de finals de 1999, que es basa en el model escrit general (Grau & Poy,

---

¹³⁴ A les *Ordinacions municipals* de Tremp (segles XVI i XVII) són les úniques formes de possessiu que recollim: *si ja son amo nols seguirà, lo moltó a sa taula, en sos trossos propis*, etc. (Prats, 1988: 200-210).

¹³⁵ Vegeu *Segre. Llibre d'estil*. Original inèdit. 18 pàg. En canvi, malgrat pertànyer al mateix grup editor, el *Diari d'Andorra* no aplica aquest criteri d'optar per variants nord-occidentals com les formes dels possessius femenins en *u* o el numeral *dos* com a invariable. El suplement per a Andorra de *El Periódico* tampoc inclou trets nord-occidentals de caràcter general.

2000: 181). Tanmateix, pel fet de tractar-se del subdialecte de transició cap al valencià hi ha hagut una major identificació amb les pràctiques del valencià i és sensiblement més corrent l'escriptura i l'ús oral de les variants en *u* (Beltran, 1986: 38-39; Aragonés, 1995: 36), fet que també repercutiria en una major vitalitat d'aquest tret en aquesta zona. Al sector del Camp de Tarragona, es recull l'alternança de les formes en *u* i *v*, a causa del caràcter de parla de transició interdialectal (Recasens, 1985: 155). Finalment, esmentarem la proposta de Colomina (1993: 23-33) per l'estàndard oral valencià, que és partidari de racionalitzar aquesta situació i proposa una única forma per a la llengua escrita –*meva, teva, seva*– que convisqui amb la vehiculació de les variants amb *u* a l'escola i als mitjans de comunicació.

Taula 4.5 Variable E: pèrdua de les formes femenines plenes en *u* dels adjectius possessius d'un sol posseïdor

formes femenines plenes en <i>u</i> (adjectius)	formes femenines plenes àtones en <i>v</i> (adjectius)
meua, teua, seua meues, teues, seues	meva, teva, seva meves, teves, seves

4.2 Formulació i caracterització de les variables explicatives

Les variables explicatives independents que presentem a continuació caracteritzen cadascuna de les dades de les cinc variables lingüístiques

previstes en l'anàlisi quantitativa. Segons el model teòric previst es defineixen i es codifiquen de la manera següent:

Taula 4.6 Variables explicatives

Variables lingüístiques	Variables explicatives
(A) Pèrdua de la forma plena de l'article definit masculí	<p>(1) Variable estil de parla: preparat (<i>a</i>) espontani (<i>b</i>)</p> <p>(2) Variable grau d'instrucció i de coneixement de català escrit: estudis secundaris o professionals i no-coneixement de català escrit (<i>n</i>) estudis universitaris i coneixement de català escrit (<i>u</i>)</p> <p>(3) Variable context articulatori precedent: inici grup tonal o seguint consonant (<i>x</i>) seguint mot acabat en vocal (<i>y</i>)</p> <p>(4) Variable edat: menys 30 anys (<i>j</i>) entre 30 i 55 anys (<i>m</i>) més de 55 anys (<i>g</i>)</p> <p>(5) Variable nombre: singular (<i>s</i>) plural (<i>p</i>)</p>
(B) Pèrdua de la forma plena de les unitats pronominals singulars de primera, segona i tercera persones de CD i CI	<p>(1) Variable persona del pronom: primera persona (<i>p</i>) segona persona (<i>s</i>) tercera persona (<i>t</i>)</p> <p>(2) Variable grau d'instrucció i de coneixement de català escrit: estudis secundaris o professionals i no-coneixement de català escrit (<i>n</i>) estudis universitaris i coneixement de català escrit (<i>u</i>)</p>

	<p>(3) Variable edat: menys 30 anys (<i>j</i>) entre 30 i 55 anys (<i>m</i>) més de 55 anys (<i>g</i>)</p> <p>(4) Variable context articulatori precedent: inici grup tonal o seguint consonant (<i>x</i>) seguint mot acabat en vocal (<i>y</i>)</p>
<p>(C) Pèrdua de la forma plena analògica (<i>mos</i>) de la primera persona plural CD i CI</p>	<p>(1) Variable estil de parla: preparat (<i>a</i>) espontani (<i>b</i>)</p> <p>(2) Variable grau d'instrucció i de coneixement de català escrit: estudis secundaris o professionals i no-coneixement de català escrit (<i>n</i>) estudis universitaris i coneixement de català escrit (<i>u</i>)</p> <p>(3) Variable edat: menys 30 anys (<i>j</i>) entre 30 i 55 anys (<i>m</i>) més de 55 anys (<i>g</i>)</p> <p>(4) Variable posició respecte del verb: posició proclítica (<i>x</i>) posició enclítica (<i>y</i>)</p>
<p>(D) Pèrdua de les variants sonoritzades de l'adjectiu demostratiu</p>	<p>(1) Variable estil de parla: preparat (<i>a</i>) espontani (<i>b</i>)</p> <p>(2) Variable grau d'instrucció i de coneixement de català escrit: estudis secundaris o professionals i no coneixement de català escrit (<i>n</i>) estudis universitaris i coneixement de català escrit (<i>u</i>)</p> <p>(3) Variable edat: menys 30 anys (<i>j</i>)</p>

	<p>entre 30 i 55 anys (<i>m</i>) més de 55 anys (<i>g</i>)</p> <p>(4) Variable nombre: singular (<i>s</i>) plural (<i>r</i>)</p> <p>(5) Variable gènere: masculí (<i>i</i>) femení (<i>e</i>)</p>
<p>(E) Pèrdua de les formes femenines en <i>u</i> dels adjectius possessius d'un sol posseïdor</p>	<p>(1) Variable estil de parla: preparat (<i>a</i>) espontani (<i>b</i>)</p> <p>(2) Variable grau d'instrucció i de coneixement de català escrit: estudis secundaris o professionals i no coneixement de català escrit (<i>n</i>) estudis universitaris i coneixement de català escrit (<i>u</i>)</p> <p>(3) Variable edat: menys 30 anys (<i>j</i>) entre 30 i 55 anys (<i>m</i>) més de 55 anys (<i>g</i>)</p> <p>(4) Variable nombre singular (<i>s</i>) plural (<i>r</i>)</p>

4.2.1 Estil de parla

En sociolingüística, les dificultats que comporta delimitar el continuum estilístic ha generat desacords a l'hora d'establir els paràmetres que intervenen en la seva segmentació¹³⁶ (vegeu Moreno Fernández, 1990:

---

¹³⁶ Més endavant ens referirem a la tècnica Labov per obtenir i caracteritzar cinc

62). En el nostre cas, els criteris que hem utilitzat per establir i caracteritzar la variable explicativa *estil de parla* es basen en aquells aspectes que permeten segmentar la situació comunicativa en els diversos esdeveniments de parla que conté i caracteritzar-los segons el seu grau de preparació. Aquesta segmentació s'ha portat a terme utilitzant com a criteri de referència l'estructura jeràrquica proposada a Tuson (1995: 49-51) per a l'estudi de la conversa¹³⁷. Segons aquesta tipologia, la unitat major en què s'estructura la conversa és la *interacció*, que es pot delimitar principalment a partir dels rituals d'obertura i de tancament¹³⁸. L'aplicació d'aquest plantejament a la nostra anàlisi ens permet considerar que la totalitat del discurs produït en una sessió plenària municipal constitueix una interacció, ja que els rituals d'obertura i de tancament, que estan fixats específicament, emmarquen tota l'activitat comunicativa que s'hi desenvolupa i estableixen els límits de la validesa legal de les decisions que s'hi adopten. A tall d'exemple, vegem els següents fragments subratllats d'obertura i tancament, extrets del corpus¹³⁹:

---

estils de parla –*casual, acurat, formal, + formal, ++formal*– que ha estat molt utilitzada. També cal esmentar la proposta de delimitació de Cedergren (1973), citada a partir de Pradilla (2001), i, per a l'àmbit català, l'aplicació de Pradilla (1993b).

¹³⁷ Aquesta aportació sintetitza les propostes de l'escola de Birmingham i de l'escola de Ginebra (vegeu Roulet *et al.* 1985).

¹³⁸ Adam (1992: 154) considera que la interacció, que anomena *text dialogal*, es troba integrada per dos tipus de seqüències: les *seqüències fàtiques* d'obertura o de tancament, altament ritualitzades i, doncs, molt estructurades; i les *seqüències transaccionals*, que constitueixen el cos de la transacció i inclouen tant els encadenaments com els canvis de les unes a les altres. Aquests canvis transaccionals es podrien determinar a partir del criteri temàtic.

¹³⁹ Si no s'indica expressament, els exemples que presentem segueixen els criteris de transcripció exposats a 3.4.1.

“A: iniciem la sessió

primer punt

aprovació de l'acta de la sessió del dia nou del quatre del noranta-sis

a.: secretaria no s'ha rebut cap reclamació queixa o modificació

per lo tant s'entendria aprovat” (TPLENS1: 1-5)

“A: no la vui dir més grossa

val més que mesurem les paraules

vale/

s'aixeca la sessió” (TPLENS2: 2447-2450)

El segon dels aspectes estructurals que caracteritzen la conversa i s'engloben en la interacció és la *seqüència*. S'accepta en general que la seqüència resulta delimitable bàsicament a partir del criteri temàtic. Segons aquesta pauta, les seqüències que integren cada sessió plenària local coincidirien amb els diferents punts de l'ordre del dia. Com a exemple, vegem els diferents punts de l'ordre del dia en un dels plens que integren el corpus, concretament de la sessió TPLENS2:

1. Aprovació de l'acta de la sessió anterior
2. Despatx d'ofici: actes de les comissions de govern
3. Denominació dels carrers del municipi
4. Conveni per al subministrament i facturació d'energia elèctrica
5. Ampliació de crèdit
6. Concertació de crèdit
7. Refinançament de deute
8. Informe de la comissió de comptes
9. Oferta pública d'ocupació
10. Homenatge al Dr. J
11. Adquisició d'un camió
12. Projecte d'urbanització de la unitat d'actuació 2 del sector P
13. Confecció pla normatiu refós elaborat a 31-12-95
14. Informes, precs i preguntes

A un tercer nivell, Tuson hi situa l'*intercanvi*, entès com a unitat dialogal mínima que aplega dos o més torns de parla a l'interior d'una seqüència. Vegem l'exemple següent:

“Ju: donen uns pamfletos pel carrer
que demanen que:
la restauració del molí de l'oli de Er es faci per allà dalt
no sé si te n'has e[a]nterat
s'ha de parlar alguna cosa entorn d'ague(s)t tema o què
A: io:
ens podria donar una mica més d'informació/
perquè a part d'uns pamfletos apócrifos
anòmins
hi ha dos cartes entrades a aquest ajuntament de dos particulars diferents
que vénen a dir el mateix que els pamfletos
i demana que se'l tracti
a l'ajuntament
i llavorens com que van arribar posterior a l'última comissió de cultura
ho passariem a la propera comissió de cultura
de totes maneres he de dir que és una mala: tàctica
(2) i les persones que han signat
pues bueno
tindran les seves idees
mos podran agradar més o menys però són persones que donen la cara
els anòmins
em sembla que hi ha prou llibertat en ague(s)t poble com per no:
no/
Ju: hi ha unes firmes no/
A: no
no
aquí de firmes només n'ha arribat un
dos
dos senyors
les firmes
allí parla de que hi ha una recollida de firmes
al diari parla d'una recollida de firmes
a l'ajuntament
documents signats n'hi ha:
de dos senyors particulars
i diferents
és a dir no és una llista de firmes
Ju: bé
A: alguna altra qüestió” (TPLENS4: 142-180)

A continuació, en el nivell immediatament inferior se situa la *intervenció* de cada participant que, tal com assenyala Adam (1992: 158), seria la unitat màxima a nivell monològic:

“L’intervention, constituée par une prise de parole d’un locuteur, plus grande unité monologique, peut fort bien s’étendre en longueur et être constituée par un récit complet ou par une séquence d’explication enchâssée en un point de l’échange en cours.”

Les valoracions per determinar la pertinença de les diferents manifestacions lingüístiques del corpus a un o altre dels estils de parla que estem definint s’han fet des del nivell de les intervencions de cada informant. Així doncs, la intervenció és la unitat en què es mesura la pertinença a un o altre estil. Òbviament, aplicarem aquesta mateixa unitat en l’atribució de l’edat dels informants a cada ocurrència. Examinem els exemples (1), (2) i (3):

(1) El fragment pres com a exemple conté dues intervencions que es produeixen en el context d’un dels intercanvis inclosos en l’única seqüència de la interacció. L’exemple prové d’un ple de caràcter extraordinari urgent amb un únic punt a l’ordre del dia. La primera intervenció és solemne i actua com a introducció de la segona, que és una declaració institucional llegida de condemna del terrorisme. Les ocurrències de la variable A que hi apareixen subratllades, casos d’article definit masculí singular o plural segons la delimitació de l’apartat 4.1.1, han estat caracteritzades com a casos d’estil de parla preparat.

“A: el ple només té un únic punt

estil de parla preparat (a)

a l'ordre del dia
 que és una declaració institucional
 que totes les persones i grups polítics que conformem l'ajuntament de T
 he[a]m pactat prèviament i que a continuació
 donarà lectura
el secretari de la corporació estil de parla preparat (a)
 S: atès que el dia:
 deu d'abril de mil nou-cents noranta-cinc estil de parla preparat (a)
 ha estat brutalment assassinat a SS
el brigada d'infanteria M estil de parla preparat (a)
 persona íntimament vinculada a la ciutat i municipi de T
 ja que a més d'haver estat alumne de l'acadèmia general bàsica de suboficials va
 contraure matrimoni amb una (gentilici)
 i hi passava les vacances junt amb la seva família a T on era molt apreciat i
 estimat per tota la població
 atès que l'ajuntament de T té l'obligació d'expressar públicament el seu rebuig i
 condemna per aquests fets estil de parla preparat (a)
 en nom de la corporació municipal
 dels veïns de T
 i en general en nom de totes les persones de bona fe que creuen en la pau i en la
 convivència
 es proposa que l'ajuntament en ple acordi
 primer
 expressar públicament el seu rebuig i reprovació pel brutal assassinat del brigada
 d'infanteria M estil de parla preparat (a)
 condemnar de manera indubitada i clara als seus autors
 i qualificar-los com a indesitjables pertorbadors de la pau ciutadana
 segon
 fer palès als familiars de la víctima i al conjunt de les forces armades
 la profunda condolència i solidaritat de tota la població
 i el seu recolzament més intens estil de parla preparat (a)
 tercer
 expressar la convicció més absoluta dels veïns de T i de totes les persones de
 bona fe
 que cal mantenir la fermesa i la serenitat davant d'aquests fets criminals
 per tal de continuar treballant plegats per mantenir la pau i la convivència
 pacífica
 que són principis fonamentals de la nostra societat i el nostre patrimoni més
 preuat” (TPLENS3: 46-82) estil de parla preparat (a)

(2) El fragment que presentem a continuació conté quinze intervencions breus que es produeixen en el context d'un dels intercanvis inclosos en una seqüència de la interacció, concretament el punt d'informes, cap al final de

la sessió. Es tracta d'un intercanvi amb intervencions curtes o molt curtes que s'associen, a tenor dels comentaris del transcriptor i del contingut, a una situació de discussió tensa. Amb tot, la majoria de les intervencions de l'alcalde (A:) exemplifiquen el seu rol de moderador –establert per normativa legal– i intenten, infructuosament, contenir les transgressions del desenvolupament de la sessió del regidor de l'oposició (J:), tal com es pot observar en les successives denegacions de torn de paraula. Cadascuna de les ocurrències de la variable A que s'han documentat en les intervencions d'aquest fragment han estat caracteritzades pel factor *b*, estil de parla espontani.

“A: no hi ha debat

J: no hi ha debat però sí contestació

A: no hi ha contestació

J: [i tant que hi ha contestació/

i tant que hi ha contestació/

home

no home

no (alterat)]

A: [i s'ha acabat aquí

senyor J]

J: [vostè ha començat dient

que la culpa

que tractava

vostè la responsabilitat]

A: [senyor J

no hi ha rèplica]

J: [i ha acabat dient que la culpa és administrativa

home

això és tindre una cara que se la xafe]

A: [no he dit que la culpa fos administrativa]

J: [i el segon lloc]

estil de parla espontani (b)

A: no he donat cap culpa a ningú

J: i el segon lloc

estil de parla espontani (b)

A: assumeixo la responsabilitat

i si té ganes d'emprendre accions penals ja sap lo camí [alterat]

estil de parla espontani (b)

J: em sap greu el to

estil de parla espontani (b)

(:) fotent-se'n vaja amb poques paraules
 no se'n foti
 home
 no se'n foti
 A: estic prou indignat per ague(s)t tema” (TPLENS5: 2026-2056)

(3) El fragment següent conté dues intervencions que es produeixen en el context d'un dels intercanvis inclosos en una seqüència de la interacció, concretament la decisió d'homenatjar un alcalde de l'època de la República. La primera de les intervencions és llegida, mentre que la segona és la resposta per al·lusions. Ens ha semblat que exemplifica molt bé el pas de l'estil de parla preparat a l'estil de parla espontani. En aquest cas podem observar les ocurrències de la variable A, subratllades, i les de la variable C, en cursiva.

“C: [la intervenció és més llarga]
 (:::) vostè és l'alcalde d'un ajuntament amb un dèficit pressupuestari continuat i p(r)ogressiu
 i amb aquestes circumstàncies
 no trobarà hereu
 no tingui por d'una moció de censura
 cada vegada *ens* serà més difícil i més antipopular
estil de parla preparat (a)
 anivellar la balança pressupostària
 senyor A
 senyor Ar
 tots els alcaldes estil de parla preparat (a)
 pel sol fet de ser alcaldes
 si són uns bons alcaldes
 (::) ja
 ja tenen l'homenatge
 (:) no hi entrem amb més detalls
 no recordem temps passats i pro:curem que no hi tornin
 i punt
 i i preocupem-*mos* [preoku'pemos] de les coses actuals
estil de parla preparat(a)
 jo demanaria pel bé de tothom
 que ague(s)t vot sigui secret

a que hi pot haver opinions molt diverses
i no cal gua- i no cal guardar rancúnies
Ar: per al·lusions
sí
per al·lusions al meu partit
lo mínim que puc fer estil de parla espontani (b)
des del mes d'abril que estem remenant ague(s)t tema
i per nosaltres era un més de les coses que s'havien de fer
una més
de les coses que s'havien de fer
una més
no la única
una més
lo únic que ham fet és proposar-la i tirar-la endavant
estil de parla espontani (b)

creiem que és:
una cosa que des del
restabliment de la democràcia s'havia de fer
i no s'havia fet abans
per tant
mai és tard
(:) des de llavors he hagut d'aguantar uf
improperis
i coses rares
contínuament
de part de vostè
i mai he entrat a discutir-les
i avui
i avui tampoc
entraré a discutir-les
perquè penso que es desqua[ka]lifiquen per si soles
el meu partit és el que és estil de parla espontani (b)
té els problemes que té estil de parla espontani (b)
però no és ague(s)t ni el lloc ni el moment per entrar a discutir-ho
estil de parla espontani (b)

si vostès estan tan amb desacord
votin amb contra
amb secret
o amb privat
o
o ballant si cal
facin el que vulguin
però penso que el tema és prou seriós estil de parla espontani (b)
(:) com per::
no treure coses que estan fora de lloc i que no vénen al cas

estem parlant de fer l'homenatge amb una persona
i són vostès els que han tret
aguestes coses negres i coses rares contínuament
nosa(l)tres no volíem pas entrar
a jutjar
ni bandos
ni: fusellaments
ni coses rares
són vostès els que l'han tret
penso que no:
no era el tema estil de parla espontani (b)
i vostès ho han fet
(:) vostès mateixos” (TPLENS2: 1178-1252)

La darrera de les unitats en què és segmentable la conversa, seguint el plantejament de Tuson, és l'*acte*, que aplega les funcions il·locutives i interactives de cada moment i que no veiem rellevant en la nostra anàlisi ja que se situa a un nivell d'especificitat massa gran per als nostres objectius.

Els criteris que hem utilitzat per a la determinació dels estils i que acabem d'exposar s'han manllevat de l'anàlisi de la conversa, perquè aquesta disciplina aplega aportacions dels diferents corrents que s'han ocupat de l'estudi dels intercanvis orals. De fet, les característiques de la conversa espontània posen de manifest que l'aspecte més destacable d'aquesta modalitat oral és la indeterminació (vegeu Sacks, Schegloff i Jefferson, 1974, citats a Tuson, 1995: 55). Aquesta indeterminació és d'ordre de torn de parla, de durada, de tema, de nombre de parlants, etc. Aquests aspectes difereixen sensiblement d'altres tipus d'interacció com el debat o l'entrevista i es presenten absolutament oposats a les característiques definitòries de la sessió plenària municipal estrictament fixada pel que fa a participants, rols, intervencions o temàtica, tal com ja hem exposat a 2.2.2.

La conversa formal s'identifica, doncs, a grans trets, pel respecte al tema previst, les intervencions més aviat llargues i precedides de demanda de torn de parla, escassos encavalcaments, discurs elaborat sintàcticament i lèxica, i respecte als rols dels participants (Tuson, 1988: 138-140). Tanmateix, l'adscripció de les intervencions del corpus als dos factors d'estil de parla previstos s'ha pogut fer també a partir de la presència de nombroses marques discursives explícites de caràcter metalingüístic del tipus *llegeixo, llegeixo textualment, cito, reproduueixo, procedeixi a la lectura*, especialment per delimitar l'execució oral d'un escrit. Vegem-ho als exemples (4), (5) i (6).

(4) Entre intervencions d'un mateix intercanvi:

“A: (..) punt tercer
 (..) registre de personal
 senyor secretari
pot llegir el dictamen de la comissió
 de governació hisenda i promoció econòmica
 S: (18) si
 (..) la comissió de:
 governació hisenda i promoció econòmica del dia quinze d'abril
 del mil nou-cents noranta-sis
 va prendre la següent proposta d'acord
 per unanimitat
 dels dotze membres presents
 en aquell moment
 atès que per acord del ple de l'ajuntament
 del dia vint-i-cinc de juny de mil nou-cents noranta-dos es va constituir
 amb efectes del dia trenta de desembre de mil nou-cents noranta-u
 el registre de personal” (TPLENS1: 14-30)

(5) En el decurs d'una mateixa intervenció:

“J: a la introducció
 i només llegiré certs paràrrafs
 perquè ens posem en antecedents posa
 per encàrrec del et-

de l'excel·lentíssim ajuntament de T
es presenta en ague(s)t
informe un assessorament
sobre les re-
es reserves litològiques
i potencial econòmic d'una finca situada
dins el seu terme” (TPLENS1: 1216-1226)

(6) Igualment en el decurs d'una mateixa intervenció:

“Ar: per tant
passo a llegir ràpidament la moció el manifest
dels alcaldes promotors de la campanya
un país
una bandera
la campanya un país una bandera
és una crida a tots els ajuntaments de C
perquè únicament es posi a l'asta dels balcons dels ajuntaments
la bandera catalana
com a únic símbol
de la nostra nació” (TPLENS5: 1274-1284)

Acabem de veure com el criteri temàtic, que ha estat adoptat per determinar el canvi d'una seqüència a una altra, té una aplicabilitat clara en una estructura prèviament establerta com la de la sessió plenària municipal. Ara bé, també hem vist que qualsevol intervenció dins d'una seqüència – fins i tot diferents actes dins d'una mateixa intervenció– pot ocupar diferents esglaons dins l'escala de la formalitat, a pesar de tractar-se d'una situació formal per definició. En la sessió plenària municipal aquesta afirmació tindria, al nostre entendre, una única restricció, a tenor de les característiques del corpus de treball i també com a plantejament de partida: les intervencions del secretari de la corporació, que actua fora dels interessos partidistes i se circumscriu estrictament a unes propostes escrites i elaborades d'acord amb la legislació vigent.

Entre els aspectes que permetrien determinar el canvi d'un estil neutral a un estil espontani, Cedergren (1973)¹⁴⁰ es refereix a dos criteris de Labov molt divulgats: d'una banda, la delimitació dels estils espontani/acurat es deuria a contextos i a claus paralingüístiques del canal comunicatiu; i, de l'altra, el canvi d'estil es trobaria lligat a l'atenció dedicada pel parlant a la seva producció lingüística. Segons això, hi hauria dues grans categories temàtiques directament relacionades amb aquests estils de parla: per un costat, l'estil espontani, relacionat amb els jocs infantils, els accidents, les malalties i la diversió; i, per l'altre, l'estil acurat, implicat en narracions, discussions de fets, salutacions, definició de conceptes, etc. Des del punt de vista de la temàtica que s'hi tracta, la sessió plenària municipal se situa íntegrament en el terreny de la formalitat, a tenor de les circumstàncies que la defineixen. No obstant això, entre les moltes intervencions que se succeeixen en les diferents seqüències n'hi ha que es poden classificar com a producte de l'espontaneïtat. La producció d'aquest tipus d'intervencions es pot atribuir en gran mesura als aspectes contextuals i paralingüístics a què al·ludeix Cedergren, vinculats a una o altra varietat estilística, especialment l'emoció i la implicació subjecte-missatge (7), que s'associa a l'estil més espontani.

- (7) “A: la informació que ens està aportant és novedosa/
 J: no és novedosa
 no és novedosa
 no
 jò vui fer justificar
 justificar el vot del meu grup
 entèn/
 a ve(u)re
 jò llegiré

---

¹⁴⁰ Citada a López Morales (1994: 80).

en primer lloc
 per posa'ns-e [po'zanze] en antecedents
 eh
 legi-
 això no hi era en l'expedient que se'ns va donar
això que tinc jo
aquests documents que tinc
 no hi era en l'escrit que se'ns va donar
 això ague(s)ts documents que tinc als dits
 ha sortit posteriorment fa quatre dies” (TPLENS1: 1189-1207)

El nivell de formalitat del discurs depèn, doncs, de com interactuen els diferents factors involucrats en la comunicació. Les relacions interpersonals tenen gran importància en la producció lingüística. Moreno Fernández (1992a: 76) en proposa una descripció a partir de les circumstàncies personals –característiques sociolingüístiques i psicolingüístiques del parlant, l’audiència, etc.– i no personals –relacionats amb el grau de formalitat del discurs, el lloc de producció de la parla, etc.– que afecten els interlocutors. Per tant, una mateixa situació comunicativa no produeix sempre els mateixos estils, ja que els individus es poden comportar diferent en situacions idèntiques. Precisament acabem de fer referència a una de les aproximacions més conegudes a la noció d’estil, que prové de la sociolingüística laboviana, segons la qual els estils –Labov en determina cinc de diferents: *casual*, *acurat*, *formal*, *+formal*, *++formal* (vegeu Pradilla, 1998b: 216-220)– s’ordenarien entorn d’una dimensió única: la quantitat d’atenció prestada a la parla. Tanmateix, aquesta proposta ha estat criticada per diversos investigadors com Milroy (1980: 105) o Lefebvre (1983: 323)¹⁴¹.

---

¹⁴¹ “*Le modèle labovien marque un pas réel dans la découverte des patrons de variation (sociale et stylistique) dans les communautés linguistiques complexes. Il ne résout cependant tous les problèmes reliés à la notion de style*”.

Centrem-nos en el grau de preparació del discurs. Els textos orals altament espontanis, improvisats, presenten una organització mínima o desenvolupen un tema escassament pensat amb antelació, ja sigui amb un únic emissor –intervencions en reunions de veïns o de feina, assemblees, etc.– o amb més d'un emissor –tertúlies informals o organitzada, radiofòniques o televisives, debats, taules rodones, etc. Per tant, difereixen considerablement dels textos orals no espontanis, que impliquen diferents graus de planificació. En general, aquests textos presentarien un esquema previ més o menys fixat que va des d'aquells llegits¹⁴², memoritzats, recitats i ritualitzats –teatre, cinema, discurs llegit, noticiaris televisius, litúrgia de la missa– fins a aquells que són preparats quant a estructura i contingut –conferències, sermons o classes magistrals que no són llegits. En darrera instància, al llindar de l'escrit entès en sentit complet de producció, transmissió i recepció, hi hauria els textos orals no espontanis, escrits o execució oral d'un escrit no necessàriament per ser dit –guies telefòniques, novel·les, etc.

4.2.2 *Edat*

Entre els principals factors socials que condicionen la variació i el canvi lingüístic destaquen l'edat, la classe social i el sexe. L'edat és un factor constant i immutable, és a dir, no alterable per altres factors (cf. Moreno Fernández, 1998: 40). A més, l'estructuració generacional de la

---

¹⁴² Sobre les crítiques per la inclusió de la lectura en la llengua oral, vegeu Milroy (1987: 78).

societat està lligada al sentiment d'identitat grupal, sobretot en les generacions més joves, i presenta diferents manifestacions d'actituds lingüístiques envers la norma (Blas Arroyo, 1993: 64).

L'estudi dels processos lingüístics de canvi en temps aparent es basa en la comparació de la parla dels diferents informants estratificats en grups d'edat. Les diferències en la utilització de les variants lingüístiques per part de les diferents generacions d'una mateixa comunitat de parla s'interpreten com a factor de canvi en curs (Silva Corvalán, 1989: 156). També en les cinc variables dependents que analitzem, la variable sociològica edat actua com a grup de factors explicatius, a partir de l'aplicació d'una classificació en tres franges d'edat que justificarem tot seguit. De fet, aquest és el patró més comú en els estudis sociolingüístics, especialment si es treballa amb informants amb una edat mínima entre 20 i 25 anys (Moreno Fernández, 1998: 44). Les franges d'edat a què fem referència són les següents:

- I. informants menors de 30 anys (codificat com a factor *j*)
- II. informants entre 30 i 55 anys (codificat com a factor *m*)
- III. informants majors de 55 anys (codificat com a factor *g*)

No ens ocupem, doncs, de les etapes de preadolescència i d'adolescència, molt significatives des del punt de vista de l'adquisició dels patrons de variació i, en definitiva, del model lingüístic de referència de la comunitat de parla (Chambers, 1995: 153), perquè els informants d'aquesta edat no participen en les sessions plenàries de l'administració local.

Els criteris del tall d'edat entre la franja dels informants més joves (I) i la dels informants del grup d'edat intermedi (II) vénen determinats

principalment per dos factors profundament relacionats amb esdeveniments històrics i socials. D'una banda, per les condicions de la socialització, que són sensiblement diferents entre ambdós grups d'edat, perquè el grup d'informants més joves va néixer a les acaballes de la dictadura o immediatament després de la mort del general Franco. D'altra banda, per l'escolarització, que en el grup I és totalment o parcialment en català des de l'ensenyament primari. La incorporació de l'ensenyament del català a l'escola es concreta legalment amb el Decret 2092, de 23 de juny de 1978, i amb l'Ordre, de 18 de setembre de 1978, d'incorporació del català com a matèria obligatòria als plans d'estudi de l'ensenyament no universitari. Els articles 14-20 de la Llei 7/1983, de normalització lingüística, completen aquestes disposicions inicials. Pel que fa a la legislació actual, la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, concretament a l'article 21.1, preveu que *“El català s'ha d'utilitzar normalment com a llengua vehicular i d'aprenentatge en l'ensenyament no universitari”*, de manera que eleva a rang normatiu les disposicions del Decret 75/1992, de 9 de març, d'ordenació general dels ensenyaments de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària obligatòria; el Decret 332/1994, de 4 de novembre, d'ordenació general de la formació professional i el Decret 82/1996, de 5 de març, d'ordenació dels ensenyaments de batxillerat. L'escolarització predisposaria els individus més joves cap a una major sensibilitat envers les formes prestigiades (López Morales, 1989: 115). Les implicacions que pot comportar l'aprenentatge sistemàtic de la llengua seran tractades més a bastament a 4.2.3.

El criteri per a la divisió dels grups generacionals II i III es basa en la vida professional de l'individu, des dels inicis fins a l'època de màxim

rendiment, i en l'acomodació en el seu estil de vida (Chambers, 1995: 147). Aquesta etapa, que correspondria als informants del grup d'edat II, s'associaria a la pressió per a la utilització de la varietat estàndard, relacionada amb el moment laboral (vegeu Romaine, 1994/1996: 102-103). A partir dels 55 anys, s'iniciaria l'etapa de la maduresa professional i/o de la jubilació laboral.

En general, els estudis sociolingüístics acostumen a coincidir a caracteritzar els grups generacionals de la manera següent: *a priori*, el sentiment de pertinença grupal a què al·ludíem, permetria preveure que els joves es trobessin més propers a la varietat vernacular. Tanmateix, aquesta actitud es modificaria per la intervenció de factors de caire sociocultural o econòmic com el prestigi, que inculcaria major consciència de la norma i, consegüentment, un allunyament del vernacular (Blas Arroyo, 1993: 64). Quant a les generacions intermèdies, molts estudis sociolingüístics els adjudiquen la tendència més acusada a ajustar-se a la norma, a causa de la pressió laboral i de l'acomodació social a què fèiem referència (Blas Arroyo, 1995: 29). Aquest aspecte té un vessant sociocomunicatiu que, juntament amb el concepte de xarxa social (Milroy, 1980), contribueix a definir la conducta dels parlants: el concepte de mercat lingüístic (Sankoff & Laberge, 1978)¹⁴³, que fa referència a la utilització de les variants estàndard com a element distintiu de l'ocupació professional. En el cas estudiat podem aplicar aquest concepte al grup d'edat intermèdia, en què la pressió del món laboral seria més forta, i associar-lo al funcionari de carrera –el secretari–, el polític professional –l'alcalde, per exemple– o a

---

¹⁴³ Adaptat a partir de Bourdieu, P. & Boltanski, L. (1975): "Le fétichisme de la langue". *Actes de la recherche en Sciences Sociales* 4, 2-35. Ens hi hem referit a 1.1.

qualsevol membre del consistori amb professió liberal, estudis universitaris, etc. En qualsevol cas, és probable que el canvi històric es reflectís en l'estratificació per edat, ja que el sistema lingüístic individual romandria relativament estable al llarg de la vida i es manifestaria una tendència a l'increment del conservadurisme paral·lel a l'increment d'edat (Eckert, 1997: 151), tot i que, tal com assenyala Labov (1972)¹⁴⁴ en comprovar que la parla dels més grans podria ser menys conservadora que la de la generació immediatament més jove, el grup d'edat dels més grans podria relaxar-se arran de la sortida del món laboral i de la pèrdua de xarxa social de relació.

4.2.3 Grau d'instrucció i de coneixement de català escrit

La variable grau o nivell d'instrucció, que es refereix als estudis realitzats pels informants, ha estat sovint inclosa com a part integrant d'altres variables de major abast com la variable classe social –ja hem esmentat els treballs fonamentals de Labov (1966) sobre l'estratificació social de l'anglès a Nova York i de Trudgill (1974) sobre la diferenciació social de l'anglès a Norwich. En ocasions, aquesta variable s'ha posat en relació amb la categoria socioprofessional dels informants –vegeu, per exemple, els criteris utilitzats per Corpus Oral de Varietats Socials (COS), integrat al *Corpus de català contemporani de la Universitat de Barcelona* (Boix, 1996a: 108)–; i de vegades també es pot rastrejar en la variable grup socioeconòmic –per exemple a Gimeno & Montoya (1989: 90-92) sobre la

---

¹⁴⁴ Citat a Eckert (1997).

parla de Petrer. En sociolingüística, el grau d'instrucció, que en diversos estudis queda, doncs, incorporat a unitats analítiques més grans, està considerat un dels factors que determinarien la variació lingüística de manera més directa i més clara (Moreno Fernández, 1998: 55). Altres aspectes a destacar d'aquest factor són: per un cantó, que les seves característiques varien en funció del tipus de societat, així que sovint s'evita entrar en detalls i s'opta per establir categories generals del tipus: educació primària, secundària i universitària; per un altre cantó, que ha estat poc contrastat amb altres factors com el grau de contacte amb la normativa.

La nostra formulació d'aquesta variable explicativa es basa en una classificació de tipus general: hem tingut en compte si l'informant tenia formació primària, secundària o professional, i universitària, atès que la corporació municipal està formada per càrrecs electes i que el secretari és un funcionari de carrera, per tant, no existia la possibilitat que hi hagués informants analfabets. La informació d'aquesta variable ha estat obtinguda a través del qüestionari que recull l'Annex I. L'anàlisi de les dades obtingudes posa de manifest que tots els informants se situen a nivell d'estudis mitjans o professionals i estudis universitaris, i que aquestes dues modalitats de formació rebuda coincideixen amb el no-coneixement del català escrit, en el cas dels informants amb formació secundària o professional; i amb el coneixement del català escrit, en el cas dels informants amb estudis universitaris.

En el plantejament d'aquest treball també s'ha tingut en compte la hipòtesi segons la qual el coneixement de la norma escrita¹⁴⁵, adquirit explícitament en l'ensenyament reglat, no reglat o sòlidament a través del desenvolupament de l'activitat professional, incidiria significativament en la pèrdua de les variants patrimonials que no es corresponen amb les formes normatives. Certament, aspectes com el prestigi de les varietats orals del català central o més específicament del barceloní, vehiculades a gran escala a través dels mitjans de comunicació audiovisuals, l'increment substancial de la mobilitat de la població que fa possible l'establiment de múltiples àmbits de contacte interdialectal, i, sobretot, la precària disponibilitat que ofereix el model estàndard oral –de vegades combinat amb una interpretació restrictiva de la normativa– han d'influir els parlants nord-occidentals i deuen intervenir en l'avanç del procés de substitució. A més, en el cas dels informants de la corporació municipal hem de tenir en compte que aquells que no tinguin competència en català escrit estan en contacte directe i freqüent amb aquesta modalitat lingüística, perquè el català és legalment, i en el cas de l'Ajuntament de Tremp també a la pràctica, la llengua pròpia de l'administració local i, ja hem comentat a 2, que la llengua escrita és la modalitat més usual en aquest àmbit d'ús. *A priori*, però, l'aprenentatge de la norma es vehicula com a conjunt en el context de l'ensenyament o de l'aprenentatge sistemàtic, que és el criteri que utilitzem per discriminar un i altre factor. A més, la transcendència analítica d'aquest grup explicatiu radica en el fet que la vehiculació de la norma s'ha fet, en gran mesura, oposant la varietat normativa a les varietats dialectals –sobre aquesta qüestió vegeu, per exemple, els treballs de López

---

¹⁴⁵ Pradilla (1993b) incorpora la variable *coneixements de valencià normatiu – inexistents, elementals, mitjans i superiors*.

del Castillo (1976), Aracil (1979/1986), Marí (1986) o, més recentment, de Camps (1999).

La incidència de l'escolarització en llengua catalana com a factor anivellament dialectal, que ja havia estat tingut en compte en relació a l'article etimològic a Romero (1994, 1995 i 1996), és tractat en estudis recents sobre la varietat nord-occidental –concretament a Pradilla (1993*b*) i Carrera (1999)– i des d'un vessant més reflexiu i crític –a Aracil (1979/1986) o Corbera (1996).

4.2.4 Factors explicatius de tipus lingüístic

Per a l'anàlisi de les variables dependents, hem previst diversos factors explicatius de tipus lingüístic. En concret, es tracta del context articulatori precedent, determinat per la presència de vocal, consonant o pausa, que es té en compte en l'anàlisi de les variables A i B; la persona gramatical, en la variable B; la posició respecte del verb, proclítica o enclítica, en el cas de la variable C; el gènere, a D; i el nombre, en les variables A, D i E.

A 4.1.1 hem assenyalat que sembla majoritàriament acceptat que l'article més general a tot el domini lingüístic català fins al segle XI derivaria del demostratiu llatí IPSE. A partir d'aquest moment se superposaria l'article derivat del demostratiu ILLE, inicialment en la documentació jurídica, possiblement per desfer l'ambigüitat entre l'article salat i els possessius àtons (Rabella, 1998: 256) i per influx dels models provençals (Badia i Margarit, 1951/1994: 315). Ben aviat, però, la forma masculina etimològica singular *lo* es reduiria davant de mot d'inicial

consonàntica, encara que de manera menys habitual, igual com la forma femenina singular *la* (Moll, 1952/1991: 139). A més, la forma *lo* precedida de vocal final, especialment de les preposicions *a*, *de* i de les conjuncions *e*, *que*, quedaria adherida a aquestes formes resultant *a·l*, *de·l*, *e·l*, *que·l*. A partir d'aquest punt, i a causa del fals tall sil·labic, apareixerien les formes reforçades *el*, *els* prèvia adjunció de la vocal epentètica. Aquest context articulatori que acabem de reprendre succintament seria una via activa de canvi lingüístic en la varietat nord-occidental, el dialecte que ha mantingut tradicionalment la vigència de l'article etimològic, malgrat que hauria entrat en un procés de substitució irreversible, almenys en la zona que analitzem. En aquest sentit, doncs, l'estudi de la llengua oral actual hauria d'aportar dades que permetessin actualitzar el coneixement d'aquesta via de canvi històric. Consegüentment, la variable explicativa context articulatori preveu, per a l'anàlisi de la variable A, un grup de dos factors explicatius formulats com a presència de vocal precedint l'article i de pausa o consonant precedint l'article.

Les anomenades formes recolzades plenes llatines de primera persona singular *-me-*, segona *-te-* i tercera *-se-*, se sotmetrien a la mateixa reducció per enclisi que portaria a l'aparició de les formes reforçades gràcies al reforç articulatori de *e*. Per a la variable B hem previst, doncs, el mateix grup de factors explicatius que exposàvem per a la variable A: context articulatori seguint consonant o pausa i context articulatori seguint vocal –generalment vocal de final de mot o de conjunció, atès que el pronom feble no pot anar precedit de preposició. Aquest context i l'analogia amb el cas de l'article –fixem-nos que *lo* ha desaparegut pràcticament com a pronom proclític– conduirien a la mateixa substitució.

La variable C analitza el procés de canvi lingüístic en què es troba la forma recolzada plena de primera persona del plural, *mos*. Es tracta d'una forma produïda per analogia a *me* (Moll, 1952/1991: 136), que apareix en valencià i en nord-occidental en lloc de la forma *nos*¹⁴⁶ i que és invariable en posició proclítica i enclítica, davant les dues formes normatives en enclisi –l'elidida, *'ns*, i la plena, *nos*– de manera que no ha generat una forma reduïda¹⁴⁷. Cal analitzar si una o altra posició afavoreixen la pèrdua o el manteniment de la variable C.

Pel que fa al grup de factors persona del pronom, previst per a l'anàlisi de la variable B, cal reprendre d'entrada alguns aspectes relacionats amb l'elaboració del llenguatge administratiu, a què s'adscriu la sessió plenària municipal (vegeu 2.2.2). El moment recent en què s'ha elaborat el llenguatge administratiu català ha permès la selecció d'un conjunt de trets estilístics moderns –claredat, senzillesa, respecte, igualtat, etc.– en consonància amb les característiques que han de regir les relacions entre l'administració pública i els ciutadans. Així, pel que fa al tractament personal està previst que el redactor –en el cas de la sessió plenària parlariem d'emissor, tot i que com hem vist sovint es llegeixin textos escrits– usi la primera persona del singular en la redacció de documents

---

¹⁴⁶ En aquest sentit, els dialectes occidentals van desenvolupar també les formes *tos* i *sos*, per analogia a *te* i *se*, respectivament, que s'utilitzarien exclusivament a nivell oral.

¹⁴⁷ En nord-occidental, *mos* i *vos* en combinació amb *en*, *lo*, *los*, *la*, *les*, *li* perden la –s final, tant en proclisi com en enclisi: *aneu-vo'n*, *mo n'anem*, *mo'l dóna*, *emportem-mo'ls*, etc. Podeu consultar Coll (1991: 26), Aragonés (1995: 42) i 4.1.3.

administratius, en detriment de la tercera persona i d'acord amb les convencions internacionals, ja que permet un estil més directe, destaca la individualitat del redactor, evita ambigüitats i el distanciament amb el receptor (Duarte, Alsina & Sibina 1991: 88-91) (8).

(8) “Joan Salvans i Omella, secretari de l'Ajuntament de Teià de Cardós,

CERTIFICO: 1r Que el Ple va aprovar inicialment, el 17 d'abril de 1993, el Projecte d'urbanització de l'Alt Naviu que van redactar els tècnics municipals (...)

I, perquè així consti, signo aquest certificat amb el vist-i-plau de l'alcalde.”
(ConSORCI per a la Normalització Lingüística, 1992)

L'ús de la primera persona en la documentació administrativa¹⁴⁸, sobretot de l'administració local, no implica un predomini de l'individu que el signa, sinó del departament o organisme que el trameta. De fet, en aquests casos també està previst que pugui usar-se la primera persona del plural. El receptor pot rebre diferents tractaments, en principi dependents del càrrec que ocupa o de les relacions amb el redactor-emissor. Així, mentre la segona persona del singular té connotacions d'informalitat i no s'adequa a l'àmbit de l'administració, els tractaments previstos són la segona persona del plural –vós–, que tot i les reminiscències arcaïtzants, evitaria ambigüitats i la distinció home/dona; i la tercera persona del singular –vostè– (Duarte, Alsina & Sibina, 1991: 90). Tanmateix, la varietat de modalitats discursives que es produeixen en una sessió plenària municipal i l'escala de formalitat que hi apareix propiciaran la utilització de diferents persones gramaticals, les formes singulars de les quals es constitueixen en factors explicatius per a l'anàlisi de la variable B.

Finalment, les variables A, D i E incorporen el gènere i el nombre com a factors explicatius. El nombre pot resultar un agent innovador, segons apunten diferents estudis exposats a 4.1.1.

---

¹⁴⁸ El saluda és dels pocs documents per als que es preveu l'ús de la tercera persona.